

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MARTA OSOJNIK
EVROPA IN VELIKA BRITANIJA: ZGODOVINA ODNOSOV IN PERSPEKTIVE
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA

2005

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MARTA OSOJNIK
MENTORICA: doc. dr. Cirila Toplak

EVROPA IN VELIKA BRITANIJA: ZGODOVINA ODNOSOV IN PERSPEKTIVE
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA

2005

KAZALO

UVOD.....	1
-----------	---

1 ZGODOVINA ODNOSOV MED VELIKO BRITANIJO IN EVROPO PRED VKLJUČITVIJO V EVROPSKE INTEGRACIJSKE PROCESSE

1.1 Evropa.....	2
1.1.1 Ideja združene Evrope.....	4
1.1.2 Institucionalno povezovanje.....	9
1.1.3 Perspektive Evropske unije.....	12
1.2 Velika Britanija	13
1.2.1 Moč in vpliv v svetu.....	14
1.2.2 Zgodovinski pregled odnosov med Veliko Britanijo in Evropo.....	15
1.2.3 Zgodovina institucionalnega sodelovanja med Veliko Britanijo in Evropo.....	16

2 VELIKA BRITANIJA PO VSTOPU V EVROPSKO SKUPNOST

2.1 Vlada Edwarda Heatha, 1970–1974.....	19
2.2 Vlada Harolda Wilsona, 1974–1976.....	24
2.3 Vlada Jamesa Callaghana, 1976–1979.....	27
2.4 Vlada Margaret Thatcher, 1979-1990.....	28
2.5 Vlada Johna Majorja, 1990-1997.....	37

3 VELIKA BRITANIJA IN ZDA

3.1 Združene države Amerike.....	41
3.1.1 Vpliv in moč ZDA v svetu.....	42
3.1.2 Vpliv hladne vojne na odnose med ZDA in Veliko Britanijo.....	43

3.1.3 Evropa in britanski proamerikanizem.....	45
3.1.4 Analiza aktualnih dogodkov.....	46
3.1.5 Perspektive: ZDA in Velika Britanija.....	50
 SKLEP	 52
 LITERATURA	 56
 <i>Knjižni viri</i>	 56
<i>Elektronski viri</i>	58

UVOD

V diplomski nalogi sem skušala raziskati vlogo Velike Britanije v procesu evropskih integracij ter njen odnos do moderne velesile ZDA. V želji potrditi prvo hipotezo - ***Velika Britanija se v odnosu do Evropske skupnosti, kasneje Evropske unije, vede kot težko prilagodljiv in nezaupljiv partner*** - sem analizirala delovanje povojnih britanskih vlad; v nadaljevanju pa sem s pomočjo analize aktualne proameriške politike skušala dokazati drugo hipotezo - ***Velika Britanija je politično bolj naklonjena ZDA kakor Evropi***.

V prvem delu naloge sem raziskovala, kaj se je dogajalo z Veliko Britanijo na začetku procesa združevanja Evrope. Že leta 1950 je bila povabljen k ustanavljanju Evropske skupnosti za premog in jeklo, vendar je povabilo zavrnila. Velika Britanija se je tako Evropski skupnosti priključila šele leta 1972.

Britanci so se znašli zunaj šesterice, ki je sprva hitro napredovala v smeri gospodarsko-ekonomskih integracij. Ker pa se je ta zagon sčasoma upočasnil, britanska javnost leta 1972, ko je tudi Velika Britanija končno postala članica, ni kazala posebnega navdušenja nad Skupnostjo. Ustanovne članice so v letih, ko je Velika Britanija ostajala zunaj le-te, strukturo in delovanje Skupnosti tudi prilagodile svojim, ne pa britanskim merilom.

V drugem delu naloge me je zanimalo, kako so se na evropske integracijske procese odzivale posamezne britanske vlade (od leta 1970-1997) ter kako se je na britansko vladno politiko odzivala Evropa. V nadaljevanju sem v ospredje postavila Veliko Britanijo oziroma Evropo v odnosu do ZDA, preučila vpliv ameriške politike zavezništva s posameznimi evropskimi državami in skušala dokazati drugo hipotezo, ki predpostavlja britansko simpatiziranje z ameriško politiko.

1 ZGODOVINA ODNOSOV MED VELIKO BRITANIJO IN EVROPO PRED VKLJUČITVIJO V EVROPSKE INTEGRACIJSKE PROCESSE

Zgodovina odnosov med Evropo in Veliko Britanijo ne obsega samo zgodovine kontinenta Evropa in otoka Velika Britanija, neločljiva je tudi od zgodovine odnosov med državami, ki so ob koncu prve svetovne vojne zmagale, in tistimi, ki so bile poražene. Za uspešno analizo zgodovine evropskih integracijskih procesov je nujno razumeti, kakšna so bila evropska zavezništva in odnosi v dvajsetem stoletju.

2.1 EVROPA

Prva svetovna vojna je za človeštvo pomenila veliko pustošenje in morijo. Kmalu po zlomu Centralnih sil, premirje je bilo podpisano 11. novembra leta 1918 v francoskem poveljstvu v Compiengnu, je bila sklicana mirovna konferenca v Parizu. Nemčiji so bile z mirovno pogodbo naložene ogromne, nerealne denarne odškodnine. Odvzeta ji je bila pravica do redne vojske, težke oborožitve in vojne mornarice. Demilitarizirati je morala Porenje. Veliki štirje (Woodrow Wilson, Georges Clemenceau, David Lloyd in Vittorio Orlando) so z omenjenimi ukrepi želeli Nemčijo izključiti iz boja za prevlado v Evropi. Predvsem je bila Francija tista, ki si je želela hegemonskega položaja. Kljub dejstvu, da je imela najmočnejšo vojsko v Evropi, je bila Francija uspešna zgolj na videz; njena gospodarska rast je zaostajala.

Tudi v svetu (ZDA so se do Evrope po koncu prve svetovne vojne vedle nekoliko politično zadržano, leta 1919 niso podpisale versajske pogodbe niti niso vstopile v Društvo narodov), ne samo v Evropi, so kmalu nastopile zahteve po novi delitvi sveta. Ravnotežje sil je bilo omajano. Medtem ko je Francija skušala na vse moči spodbopati Nemčijo in se je v imenu obrambe pred njo povezovala z državami kot na primer Romunijo, Poljsko, Jugoslavijo, Češkoslovaško, se je Velika Britanija povezala z Nemčijo (dovolila ji je celo izgraditi vojno ladjevje) in Sovjetsko zvezo, s katero je navezala gospodarske in »trgovske« stike.

Ker so se Francozi bali, da bi se Nemčija prehitro vrnila med gospodarsko perspektivne države, so pri izsiljevanju velikih vsot vojne odškodnine pritiskali na druge države Evrope, vendar brez uspeha, saj predvsem pri Britancih niso imeli prave podpore. Britanski nacionalni interesi so bili v dvajsetih letih devetnajstega stoletja namreč koncentrirani predvsem na povrnitev prevlade v mednarodnem sistemu, ki so jo imeli že od konca napoleonskih vojn.

Velika Britanija je bila še vedno največja kolonialna sila, vendar je v industrijskem razvoju že zaostajala za ZDA kakor tudi za Nemčijo. Nekateri zgodovinarji celo zagovarjajo tezo, da svetovni vojni izvirata iz težnje Nemčije po zlomu prevlade Velike Britanije v mednarodnem sistemu (George 1998: 13).

Nemci pa so kot poraženci prve svetovne vojne v svoji državi vodili politiko podžiganja nacionalnega zanosu in sovraštva do Francije. Da bi se izognili plačevanju velikih odškodnin, so v letih 1922/23 umetno razvrednotili nemško marko. Četudi je za Američane v obdobju po prvi svetovni vojni bila značilna politika »novega izolacionizma«, so leta 1923 posredovali v Nemčiji in dosegli sporazum o stabilizaciji nemške marke. Za Nemce so se začela zlata dvajseta leta, Pariz in London pa sta bila prisiljena v tekmovanje z razvijajočim se Berlinom.

Svetovna gospodarska kriza, ki je nastopila, ko je 21. oktobra leta 1929 ZDA doletel zlom newyorške borze, je prizadela tudi Evropo. Kriza se je na Evropo razširila deloma zaradi gospodarskih povezav z ZDA, deloma zaradi domačih razmer, npr. v Veliki Britaniji je prišlo do umika državnih rezerv iz londonskih bank. V razmerah, ki so prizadele v vse države, najbolj pa Nemčijo, saj je nezaposlenost prerasla kar 44 odstotkov, je v javnosti pridobival podpora nacionalsocializem, ki je ponujal svoj način reševanja gospodarske krize (po štirih letih nacionalsocialistične oblasti se je brezposelnost zmanjšala s šestih na en milijon delavcev) (Nešović, 1994: 46). Napetost v svetu se je pričela stopnjevati, k rešitvi le-te pa niso pomagali niti ameriški načrti niti Rooseveltov »New Deal«.¹

Na drugi strani se je v tem času v državah, ki so v prvi svetovni vojni bile poražene, vzbudil odpor do mirovne pogodbe, ki so jo bile prisiljene podpisati. Kmalu se je v Evropi pojavila prava diplomatska mrzlica, saj so tako Britanci kot Francozi preverjali svoja zavezništva. Poljaki so nujno potrebovali zaščito Velike Britanije in Francije, saj je zdaj že bilo jasno, da nemška grožnja z invazijo ni bila zgolj lažni preplah. Skoraj istočasno so potekala tudi prva pogajanja med Nemčijo in Sovjetsko zvezo, zato so leta 1939 v Moskvi podpisali sporazum Stalin-Molotov o prijateljstvu in nenapadanju. Britanci, ki so Poljsko končno vzeli pod svoje okrilje, so Hitlerju ponujali spravo v zameno za sporazum s Poljsko, vendar je bil Hitler odločen. Nemci so uprizorili nekaj obmejnih incidentov, ki naj bi služili kot izgovor za napad na Poljsko, ki se je začel 1. septembra leta 1939. Teden dni po napadu se je poljska vlada

¹ Ameriški predsednik Roosevelt je spoznal, da gospodarstvo samo ne bo moglo odpraviti krize, zato je zasnoval program pomoči imenovan New Deal, ki je predvideval prenovno industrije, pomoč v kmetijstvu, socialno skrbstvo za delavce in uvedbo javnih del za brezposelne.

umaknila najprej v Lublin, nato v Romunijo, od tam v Pariz, na koncu je pristala v Londonu; to je bila prva begunska vlada, ena od mnogih, ki so kasneje našle zatočišče v Londonu. Kmalu za tem sta Velika Britanija in Francija Nemčiji napovedali vojno.

ZDA so v tem času Evropi stale ob strani s projektom »cash and carry«, ki je učinkovito pomagal državam v stiski. Ameriški predsednik Roosevelt je bil prepričan, da Evropa potrebuje ameriško pomoč, javnost pa se je ideji vmešavanja v evropsko vojno upirala.

Vojna je kmalu zajela vso Evropo, maja leta 1940 so Nemci napadli tudi Francijo. Po zmagovitem napadu je Hitler Veliki Britaniji in njenemu tedanjemu predsedniku Churchillu ponudil sklenitev miru, ki pa ga Velika Britanija ni sprejela, ker je napad pričakovala in se nanj tudi temeljito pripravila. Ob napadu na Veliko Britanijo je bila Hitlerjeva pozornost dejansko drugje – pri napadu na Sovjetsko zvezo. Z neuspešnim napadom na London je tako Nemčija pod Hitlerjem prvič in ne zadnjič zgrešila cilj, ki si ga je zastavila. Konec leta 1944 je v Nemčiji že prevladalo spoznanje, da je vojna izgubljena. Po prenehanju sovražnosti v Evropi je vojna še vedno divjala na tihomorskem bojišču; 6. avgusta leta 1945 pa se je z atomsko bombo, odvrženo na Hirošimo, druga svetovna vojna zares končala.

V obdobju po koncu druge svetovne vojne so bile oči britanske politike in javnosti usmerjene predvsem v Commonwealth: prvič, kot vodilni v Commonwealthu bi Britanci imeli več glasu in vloge v mednarodnih odnosih; drugič, Velika Britanija je veliko trgovala z državami Commonwealtha, tja je izvažala kar 40 odstotkov svojega izvoza, medtem ko z drugimi zahodnoevropskimi državami ni sodelovala; tretjič, države Commonwealtha so bile tiste, na katere je bilo navezano predvsem britansko prebivalstvo, saj so želeli poglobljati in krepiti odnose z državami Commonwealtha in ne z Evropsko skupnostjo (George, 1998: 15).

2.1.1 IDEJA ZDRUŽENE EVROPE

»Srednja Evropa je plod vojne.

Skupaj smo sedeli v vojnem in ekonomskem zaporu,

skupaj smo se borili,

zatorej smo odločeni, da bomo skupaj tudi živeli!«

(Naumann, 1915)

V sledečem poglavju bom obravnavala razvoj ideje združene Evrope. Ideje, povezane z ustanovitvijo Evropske unije, niso samo plod avtorjev, kakor sta Schuman in Monnet, pač pa se pojavljajo že prej.

Dolgo pred Schumanom, v obdobju vladavine francoskega kralja Henrika IV., je vojvoda de Sully napisal, dokumentiral in v samozaložbi izdal prvi načrt za oblikovanje »take ali drugačne vrste političnega subjekta *nad* evropskimi državami« (Toplak 2003: 56). Veliki načrt je temeljil na ureditvi Evrope in sicer tako, da bi jo sestavljalo šest dednih kraljestev (Francija, Španija, Anglija, Danska, Švedska, Lombardija), šest držav z voljenimi vladarji, in sicer papeška država, Benetke, nemško cesarstvo, Poljska, Ogrska in Češka, ter tri federativne republike: švicarska, italijanska in belgijska. Sully si je zamislil ravnotežje med evropskimi silami na način, da nobena drugi ne bi »zavidala« njenega položaja ali se je celo bala. Uravnotežile bi se tudi poglobitve krščanske veroizpovedi, katoliška, luteranska in kalvinistična, ki bi jih ljudje lahko povsod prosto izražali. Omeniti velja, da je večina sprememb na političnem zemljevidu Evrope, po Sullyu, šla v škodo Avstrije. Ravno zaradi tega je načrt, ki so mu še dolgo časa po objavi iskali pravega avtorja (avtorstvo je Sully - najverjetneje iz prestiža - pripisal Henriku IV., četudi niti sam najbrž ni bil izvorni avtor ideje o veliki evropski zvezi), veljal za utopičnega. Načrt je bil kljub temu izjemno odmeven, »sodobniki in kasnejši politiki so ga pogosto povzemali, sčasoma pa je postal skoraj celo obvezna referenca v pacifističnih tekstih« (Toplak 2003: 58).

Šele z Williamom Pennom je združena Evropa leta 1693 »na papirju dobila politiko in vizijo«. Pennov načrt (*Esej v prid sedanjemu in prihodnjemu miru v Evropi*) je bil razsvetljenska pobuda za mir, zasnovana na pravičnosti (Toplak 2003: 58). Penn je podlago za svoje analize našel v pomanjkanju miru konec sedemnajstega stoletja. Naštel je zlasti ekonomske prednosti miru in škodo, ki jo je v ekonomiji in v družbi nasploh prinašala vojna. Po Pennovem konkretnem predlogu za novo evropsko ureditev naj bi se predstavniki evropskih vladarjev in svobodnih držav zbrali v generalnem zboru ali parlamentu in določili pravna pravila, ki naj bi se jih evropski suvereni držali. Nato bi se po potrebi srečevali vsako leto ali vsaj vsaki dve ali tri leta in oblikovali suvereni ali imperialni zbor, parlament ali državno upravo (Toplak 2003: 59). Če bi kateri od suverenov ne sledil pravilom in ne bi hotel izvršiti odločitve sprejete v skupščini, bi ga slednja z grožnjo sankcij prisilila k upoštevanju odločitve in izpolnitvi naloženih mu obveznosti. Tako bi zagotovili trajnost miru. Penn je tudi izračunal, koliko glasov je »vredna« posamezna država in jih razdelil: nemškemu cesarstvu 12, Franciji 10, Španiji 10, Italiji 8, Švedski 4, Danski 3, Poljski 4, Benetkam 3, sedmim

(nizozemskim) provincam 4, trinajstim (švicarskim) kantonom in sosednjim kneževinam 2, vojvodinama Holštajnski in Kurlandski 1 glas. Penn je predvidel tudi ugovore političnih nasprotnikov in »anticipiral odgovore« (Toplak 2003: 61). V podkrepitev je navedel številne prednosti, ki bi jih prinesla nova ureditev. Navajal je, da bi se prenehalo prelivanje krvi, da bi se popravil ugled krščanstva, in poudarjal, da bi nova ureditev prinesla velik prihranek, ki bi ga lahko vložili v izobraževanje, razvoj, gospodarstva in dobra dela.

Leta 1713 je izšlo novo obsežno delo z naslovom *Projekt za vzpostavitev trajnega miru v Evropi*, katerega je podpisal Francoz Abbe de Saint-Pierre; njegov načrt je v marsičem povzemal Pennov načrt.

Med prvimi, ki se je v dvajsetem stoletju začel zavedati pomena združenja zahodnoevropskih narodov, je bil Friederich Naumann, avtor knjige *Mitteleuropa* (1915). Naumann je predpostavljal, da bi se bolj ali manj ponesrečena vojaška skupnost Nemčije in Avstro-Ogrske lahko prelevila v združbo resnične solidarnosti, kar bi vodilo k boljšemu poveljnemu redu v centralni Evropi. Zamislil si je Evropo z dvema "kitajskima zidoma" ekonomskega in vojaškega značaja. Naumannova glavna skrb je bila, da se izogne zidu med Nemčijo in Avstro-Ogrsko, ki bi oslabil obe sili. Za ostale manjše države je Naumann predvidel, da je nemogoče, da bi preživele brez zaveznikov, zato je v svoji *Mitteleuropi* pozdravljal tudi balkanske države in mogoče kasneje še Italijo. Bil je dovolj previden, da se ni ukvarjal z narodnimi vprašanji posameznih držav, za »naddržavo« pa je nekako predvidel ne preveč tesno konfederacijo, ki bi se ukvarjala predvsem z ekonomskimi vprašanji (skupni trg) in obrambo. Prepričan je bil, da bo Nemčija, kljub vsem naporom, zaradi svojih organizacijskih sposobnosti postavila standarde za celotno regijo. Priznaval je, da je režim, ki si ga je zamislil, dejansko pomenil izgubo individualne svobode, vendar je menil, da je takšna pač težnja, usmerjena k nadnacionalni strukturi. Velike upe je vlagal v Avstro-Ogrsko, ki naj bi blažila nemški nacionalizem. Že pri Naumannu je opaziti težnjo po zaščiti manjših narodov in silno previdnost pri vprašanju, kot je izguba ali prenos državne suverenosti na nadnacionalno strukturo. Prizadeval si je za doseg neke srednjeevropske identitete, ker se je zavedal, da je lojalnost naroda, tako svoji državi kakor širši domovini, izrednega pomena. Naumannov koncept ni nikoli zaživel zaradi odpora preostale Evrope. Pojavili so se dvomi, saj ni bilo jasno, ali je dejansko želel ustvariti Evropsko skupnost ali pa predvsem zaščititi nemške interese in uveljaviti nemško hegemonijo.

Leta 1918 je češkoslovaški politik Tomáš Garrigue Masaryk izdal knjigo z naslovom *The New Europe*, v kateri je skušal predstaviti svojo idejo združene Evrope in rešitev za dosego cilja - neodvisne Češkoslovaške. Trdil je, da se nadnacionalni skupnosti, ki si jo je zamislil, lahko pridružijo samo neodvisni narodi, ki bi lahko nastopali kot enakopravni partnerji. Hkrati se je zavedal, da je praktično nemogoče ustvariti etnično čisto nacionalno državo. Da bi se izognil konfliktom, je ločil dva pojma: narodi (nations, op.p.) – imajo svojo državo ter narodnosti in narodne manjšine (nationalities or national minorities, op.p.) – etnične skupine, ki so premajhne, da bi bile samostojne, ali segmenti večjega naroda, ki živijo zunaj teritorija svojih rojakov in morajo v interesu celotnega naroda sprejeti status narodne manjšine (den Boer, Bugge, Waever 1993: 93). Leta 1918 so v ZDA dejansko ustanovili Srednjeevropsko demokratično unijo, njeni predstavniki pa so prihajali iz dvanajstih evropskih držav. Unija je imela predvsem propagandno funkcijo. Razpadla je kmalu zatem, ko se je med delegati pojavilo rivalstvo.

Masaryka štejemo k proameriško usmerjenim ideologom in politikom, predvsem zaradi nenehnega zagovarjanja ameriške politike in evro-ameriškega zavezništva. Prizadeval si je za odprto mednarodno kooperacijo, vendar je podcenjeval potencial konfliktov med evropskimi državami. Njegov načrt se ni nikoli uresničil.

Naslednji v skupini proevropskih ideologov je Richard Coudenhov-Kalergi, federalist, ki je leta 1920 verjel, da Evropejci, povezani v federacijo, lahko tvorijo zelo učinkovito globalno silo. Njegov načrt je bil ustvariti Panevropo, ki ni vključevala Velike Britanije in Rusije. Po Kalergiju je Velika Britanija "odrasla" zunaj Evrope in postala država, ki je bila premočna za Panevropo. Kljub vsemu pa se je od Velike Britanije pričakovalo sodelovanje in pomoč pri vsesplošnem procesu evropeizacije ostalih delov sveta. Veliki Britaniji je bila naložena funkcija posrednika med Panameriko in Panevropo, glede na to, da so vse tri delile isto kulturo in demokratične vrednote.

Dosti bolj kritičen je bil Kalergi do Rusije. Z izbiro boljševizma je Rusija obrnila hrbet demokratičnim principom, ki so zdaj dominirali v Evropi. Prav tako je samo sebe čedalje bolj uvrščala v Evrazijo in se predstavljala kot neodvisna globalna entiteta. Kalergi tudi ni dvomil, da si bo Rusija kmalu opomogla od vojne in začela prodirati proti zahodu. Prepričan je bil, da če se Evropa ne združi, bo Rusija kmalu začela izvajati pritisk nad šibkejšimi. Enak rezultat bi bil, če bi se Nemčija, namesto s Francijo in ostalo Evropo, združila z Rusijo.

Nedvomno je bil glavni cilj Panevropske zagotavljanje miru, pa tudi razvoj evropske ekonomije. Kalergi je skrbel konflikt, ki je posebej v državah vzhodne Evrope še vedno lebdel v zraku. Da bi se izognil tem težavam, je podpiral status quo že izrisanih mej (Versailles), hkrati pa si je prizadeval, da bi se pravice manjšin zaščitile s skupnim evropskim dokumentom "Magna Carta of Tolerance". Prebivalci Panevropske bi lahko govorili različne jezike, vsaj v samem začetku ni bila predvidena prevlada katerega koli izmed množice vseh. Kalergi je verjel, da je poizkus razdelitve bele rase na kakršne koli podskupine popolnoma neevropski, in trdil, da so vsi narodi v Evropi med seboj bratanci.

Leta 1930 je Aristide Briand Društvu narodov predložil svoj predlog *Združeni narodi Evrope*, dokument, ki je vseboval predlog povezave več evropskih držav. Evropske vlade so bile pripravljene preučiti predlog, ki bi vzpostavljal in potrjeval solidarnost vpletenih partnerjev. Prav tako je predvideval, da bi se evropske vlade sestajale na rednih sestankih.

Briand je poudarjal, da njegova asociacija v nobenem primeru nima namena tekmovati z Ligo narodov. Ravno tako „Združeni narodi Evrope“ niso imeli nikakršnega namena prevzeti kakršnihkoli odgovornosti Lige narodov. Vedno je izpostavljал pomen Velike Britanije v procesu evropske kooperacije, kar pa je nedvomno imelo korenine v francoskih varnostnih interesih. Kljub vsemu Briandov predlog ni bil dobro sprejet. Administracija Društva narodov je odklanjala potencialnega rivala. Najbolj zadržano sta nastopili Italija in Velika Britanija, saj je po njunem mnenju projekt kazal pomanjkanje političnega poguma, glede na to, da je zahteval unijo, hkrati pa obljubljal nedotakljivost nacionalne suverenosti.

Šele dve desetletji kasneje, ko je za Evropo bila še ena vojna in morija, je bilo v ozračju dovolj strahu pred ponovnim polomom, političnim in gospodarskim neuspehom, da je francoski zunanji minister Schuman, na predlog idejnega očeta Evropske skupnosti Jeana Monneta, leta 1950 v svojem govoru javnosti resneje podal sicer že precej dodelano idejo združene Evrope. Monnetova Evropa je temeljila predvsem na *de facto* suverenosti. V svojem govoru je Schuman sporočil, da se države Evrope, ki so si po drugi svetovni vojni komaj spet priborile suverenost, le-tej ne bodo takoj odpovedale. Načrt združene Evrope je predvideval, da se bo skupnost gradila počasi. Države, ki bodo del svoje suverenosti prenesle na Unijo, bodo v zameno dobile pravico do sodelovanja pri tistih zadevah drugih držav članic, ki spadajo v skupno pristojnost. Prav tako je predlagal, da nastane skupni trg za premog in jeklo, ki je prej služil zlasti vojnim namenom. Predlagan je bil nek naddržavni organ, ki bi prevzel

del nalog, ki so jih prej opravljale posamezne države. Schuman si je zamišljal kasnejši skupni trg za vse produkte (prosti pretok blaga, dela, ljudi in kapitala). K vključitvi v Skupnost je Francoz povabil vse evropske države; znano je, da se je odzvala zgolj šesterica (Luksemburg, Belgija, Nizozemska, Nemčija, Italija in Francija). Velika Britanija se za priključitev Skupnosti ni odločila. Prizadevala si je za liberalizacijo trga skozi evropsko prosto-trgovinsko cono, ki ne bi zahtevala nikakršnega prenosa suverenosti na druge države. Po njihovem prepričanju bi morali odpraviti carine za države članice, za tretje države pa skupna politika naj ne bi veljala, pač pa bi se o carinskem vprašanju odločala vsaka država posamezno (podpora je imela pri Danski, Norveški, Islandiji, Švedski, Avstriji, Portugalski in Švici). Tako je na drugi strani kot odgovor na Evropsko skupnost za premog in jeklo (ESPJ²) leta 1960 nastala EFTA³. Razumeti moramo, da je bila avtonomnost zunanjetrgovinske politike za Veliko Britanijo že takrat velikega pomena, predvsem zaradi odnosa do Commonwealtha in ZDA. Toda omenjeno dejstvo ne zamegli resnice, da je v evropskih krogih britansko odstopanje od skupne politike Skupnosti pričelo kmalu zbujati dvome v namene in (ne)primernost Velike Britanije za vključitev v Evropsko skupnost.

Skupnost je bila precej uspešna vse tja do leta 1973, ko sta se Velika Britanija in Danska dokončno priključili. EFTA Veliki Britaniji nikoli ni zagotavljala zadostnega vpliva v širši Evropi, ko pa je njeno članstvo dokončno štel manj držav kakor Evropska skupnost, se je Velika Britanija začela ozirati za slednjo.

2.1.2 INSTITUCIONALNO POVEZOVANJE

Začetki institucionalizacije segajo v leto 1951, ko je bila v Parizu ustanovljena ECSC. Glavni cilj ustanovitve ECSC je bil nastanek skupnega trga na področju premoga in jekla, prvič pa se je pojavil tudi predlog o svobodnem kroženju kapitala in delavcev v omenjenih sektorjih. Z ustanovitvijo ECSC je prišlo do pomembnega zbliževanja medvojnih sovražnikov kontinentalne Evrope (Francija, ZR Nemčija, Italija, Beneluks). Po začasnem zastoju v Skupnosti, ki je sledil po propadu načrta o ustanovitvi Evropske obrambne skupnosti⁴ (1954), je prišlo do ponovnega zagona s podpisom Rimskih pogodb (pojem *Rimska pogodba* se nanaša predvsem na pogodbo EGS⁵, ki je zaradi narave in obsega prevladala nad vsemi ostalimi, vse dokler tudi sama ni bila nadgrajena z Maastrichtsko pogodbo), s katerimi sta bili

² European Coal and Steel Community (ECSC).

³ European Free Trade Association (EFTA).

⁴ European Defence Community (EDC).

⁵ European Economic Community (EEC).

leta 1957 ustanovljeni Evropska gospodarska skupnost in Evropska skupnost za jedrsko energijo (ESJE⁶) (Simoniti (ur.) 1989: 46). Glavni cilji EAEC so bili ustanovitev skupnega trga za nuklearne materiale in opremo, skupne nuklearne zakonodaje in zagotovitev nuklearne varnosti. EEC si je prizadevala uveljaviti skupni trg in vse štiri svoboščine (prost pretok dela, kapitala, ljudi in blaga).

V nadaljevanju institucionalne integracije⁷ se moram osredotočiti na naslednjo pomembno dopolnitev vseh že obstoječih Pogodb o ustanovitvi evropske skupnosti. 1. julija leta 1987 je v veljavo stopila Enotna evropska listina (EEL), ki je odprla nove možnosti za razvoj EGS in je pomenila najpomembnejšo reformo institucij vse od sprejetja Rimskih pogodb naprej (Simoniti (ur.) 1989: 283). Osnovni smisel EEL je bil preobraziti odnose med državami članicami tako, da bo Evropska unija delovala povezovalno. Z dopolnitvijo pogodbe o EGS je EEL obvezala Skupnost, da sprejema ukrepe s končnim ciljem postopnega oblikovanja notranjega trga (Moussis 1999: 36). Enotni evropski akt ima dve razsežnosti: politično – prvič je prišlo do institucionalizacije političnega delovanja članic in s tem v zvezi do oblikovanja posebnih teles in pravil; gospodarsko – osnovni cilj je bil ustvariti enotno tržišče ter poglobljati in širiti pristojnosti skupnosti (Jovanović 1998: 283). Proces institucionalizacije se je nadaljeval počasi, vendar zanesljivo. 7. februarja leta 1992 je v Maastrichtu prišlo do podpisa pogodbe. Zanj je značilno, da »ne samo reformira, pač pa dopolnjuje, vsebuje in podpira vse predhodno nastale pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti«. Cilj Maastrichtske pogodbe je bil vključiti vse elemente evropske moči (Goldstein v Benko 1992/93: 117) v ekonomsko, monetarno in politično unijo, ki naj bi nastajala v treh fazah, harmonizacijo zunanjepolitičnih interesov dvanajstih članic Skupnosti in »takšne posebne pravice njenega izvršnega organa, ki bi segle na področja, ki so bila do tedaj predmet dejavnosti nacionalnih vlad« (Benko 2000: 355). Prišlo je do naslednje stopnje integracije Evropske skupnosti. Skupnost se je počasi prebijala z ekonomske proti politični integraciji, kar je v praksi pomenilo odmik od ustanavljanja novih skupnosti oziroma povezovanja ekonomskih sektorjev in premik k dejanskemu prenosu suverenosti iz držav članic na nadnacionalno entiteto (Evropsko skupnost). Pogodba je zaznamovala novo fazo v procesu vse tesnejšega povezovanja med evropskimi narodi. V Maastrichtskem sporazumu je podana izrecna

⁶ European Atomic Energy Community (EAEC).

⁷ Ob razmišljanju o institucionalni integraciji je na mestu pojasniti osnovno razliko med pojmom Evropska skupnost in Evropska unija. Skupnosti za premog in jeklo sta sledili še Evropska gospodarska skupnost in Skupnost za jedrsko energijo. Do poenostavitve imena (iz »Evropskih skupnosti« v »Evropsko skupnost«) je prišlo leta 1967, ko so združili institucije vseh treh Skupnosti. Tako Evropska skupnost ostane Evropska skupnost do podpisa sporazuma v Maastrichtu (1992), kjer je preimenovana v Evropsko unijo.

odločitev za skupno varnostno in zunanjo politiko zdaj že Evropske unije, temu pa se je pridružila še določitev časovnega roka za izpolnitev ekonomske in monetarne unije. V sporazum je vključeno, da je Evropska komisija predvidena za funkcijo izvršnega organa tudi na področju javnega zdravstva, izobraževanja, kmetijstva in okolja, prišlo pa je tudi do »globokega posega v ekonomsko politiko držav članic z določitvijo t.i. konvergenčnih kriterijev, to je meje 3 odstotkov proračunskega primanjkljaja na bruto nacionalni proizvod kot obveznega pogoja« (Benko 2000: 355). Na podlagi dogovorjenega so evroskeptiki še okrepili svoja antievropska stališča in Maastrichtski sporazum sprejeli s pesimizmom. Sledila je pogodba, podpisana v Amsterdamu, 16. in 17. junija leta 1997, s katero so postale opazne jasne težnje k še povečani demokratizaciji Evrope ob poudarjanju človekovih pravic in demokratičnih načel v državah članicah.

Skladno z integracijskimi procesi, ki so se in se še odvijajo v Uniji, pa se je razvijala tudi tako imenovana **integracijska teorija**. Zanj je značilno, da se je oblikovala v treh šolah:

1. Funkcionalistična šola- njen cilj je nivojsko reševanje problemov, ki se pojavljajo v državah. Z ozirom na to, da ni vedno najbolje in najučinkoviteje vse probleme, ne glede na področje, kjer nastajajo (gospodarstvo, kultura, obramba), reševati v nacionalni državi, je »funkcionalistična šola zasnovana na ideji, da naj bi svetovanje in politika logično nivojsko obravnavala posamezno vsebino«.
2. Neofunkcionalizem skuša, tako kot funkcionalizem, preprečevati, da bi politika vplivala na upravljanje, osredotoči pa se na vlogo, ki jo politični akterji in elite lahko odigrajo v integracijskih procesih, če v njih prepoznajo svoje racionalne interese. Za neofunkcionalizem je značilen tako imenovani »spill over«, kar pomeni, da se proces integracije prenaša z enega na drugo področje. »Politični spill over bi pomenil, da politični akterji sčasoma prepoznajo evropske politične institucije kot pomembnejše in svojo lojalnost prenesejo nanje«.
3. Federalizem niti ni teorija, pač pa je bolj strategija. Poudarja mobilizacijo množic in politični angažma z namenom prenosa oblasti in pristojnosti na novo nadnacionalno entiteto s pomočjo najširše ljudske volje (Toplak, 2003:123-124).

Obstajajo še druge teorije in koncepti o integraciji Evropske unije:

1. Prvi v vrsti je koncept »Evrope koncentričnih krogov«, kar po mnenju številnih evropskih politikov pomeni hierharizacijo evropskih držav ter način širjenja vpliva

Evropske unije. Notranji krog naj bi bila Evropska unija, nato bi sledile članice EFTA, vzhodnoevropske države in Rusija.

2. Sledi teorija o »Evropi več hitrosti«, ki je nastala predvsem po veliki razširitvi Evropske unije. Teorija je nastala kot odgovor na probleme, s katerimi se je Unija soočala ob priključevanju novih članic, saj je bilo potrebno uvesti številne prilagoditve znotraj same Unije, njenih institucij in postopkov odločanja.
3. Po teoriji o »Evropi regij« naj bi se v državah članicah Evropske unije »uveljavilo načelo subsidiarnosti«. Teorija zagovarja prenos pristojnosti na politične institucije na regionalni ravni ter upošteva neofunkcionalistično trditev, da so »zgodovinske regije optimalnejše upravne enote od držav«. Vredno je omeniti, da je Evropska unija v namen doslednega upoštevanja teorije subsidiarnosti na svojem območju ustanovila strukturne sklade, »katerih sredstva so lahko črpale samo institucionalizirane regije, s čemer se je Evropska unija formalno regionalizirala« (Toplak, 2003:124-125).

Ker Evropska unija z Maastrichtsko pogodbo ni bila jasno definirana in ostaja pravno-formalno zgolj predmet sporazuma, je neke vrste »pravna in formalna praznina« (Toplak, 2003: 125). Vendar evropski integracijski procesi še zdaleč niso končani; zadnja stopnja evropske integracije se odvija prav sedaj in sicer s sprejemanjem nove evropske ustave (glej str. 50).

2.1.3 PERSPEKTIVE EVROPSKE UNIJE

Evropska unija se je na pragu enaindvajsetega stoletja znova znašla v težavah. Četudi se ni zgodilo prvič, da bi države članice zavrnile predloge pomembnih odločitev⁸, je francoska zavrnitev Pogodbe o ustavi za Evropo sprožila vprašanja o evropski prihodnosti. Nezaupnico novi ustavi so tako ali drugače izrazile ne le Francija, ampak tudi Nizozemska, Nemčija, Velika Britanija in Poljska. Pogodbo o ustavi so v večini držav ratificirali, da pa le-ta preide v veljavo po zakonih Unije, niti ena država članica ne sme glasovati proti. Prihodnost Evropske unije zaradi negativnega odziva na pogodbo ni pod vprašajem, vendar ni mogoče trditi, da neuspeh pri sprejemanju ustave Uniji ni pustil nobenih političnih posledic. Voditelji so se

⁸ Na Danskem je na referendumu za ratifikacijo Maastrichtskega sporazuma 50,7 odstotka volivcev glasovalo proti sprejetju sporazuma (George 1998: 246). Irci so sprva nasprotovali veliki širitvi Unije, zato so morali oktobra leta 2002 ponoviti referendum o Pogodbi iz Nice (podpisana 26. februarja 2001), ki je predstavljala osnovo za prilagoditev evropskih institucij na širitev Evropske unije.

dogovorili za premor v procesu ratifikacije, ki naj bi se namesto 1. novembra leta 2006 zdaj končala nekoliko kasneje. Po besedah irskega zunanjega ministra Briana Cowena bo Evropska unija medvladna pogajanja o prihodnji ustavni pogodbi formalno znova začela 17. maja v Bruslju na ravni zunanjih ministrov, do dokončnega dogovora o ustavi pa naj bi prišlo 17. junija v Bruslju.

Glavna skrb Evropske unije v prihodnje bo predvsem dogovor o finančni perspektivi, do katerega mora priti kmalu, saj po napovedih strokovnjakov Evropski uniji sicer grozijo gospodarske težave. Vprašanje, ki se ob tej točki poraja, je, ali bo dogovor o proračunu doživel razplet sedaj, ko je predsedniško mesto Unije prevzela Velika Britanija, za katero je znano, da se je o svojem spornem rabatu pripravljena pogajati le v okviru pogajanj o reformi kmetijskih subvencij, od katerih ima največ koristi Francija. Ena od prioritet britanskega predsedovanja bo tudi oživitev evropskega gospodarstva, kar naj bi v Uniji dosegli z večjo liberalizacijo gospodarstva, odpravljanjem birokratskih ovir, zmanjševanjem subvencij in oblikovanjem prostega transatlantskega finančnega trga. Analitiki opozarjajo, da so večji uspehi na tem področju malo verjetni. Zelo pomembno bo uresničevanje ciljev lizbonske strategije⁹, ki pa ji na polovici poti kaže zelo slabo. Dejstvo je, da je nujna tudi sprememba evropskega socialnega modela, saj se vse več ljudi sooča z brezposelnostjo (v Evropski uniji jih je 20 milijonov). Pričakovati je, da se bo Evropska unija ukvarjala z možnimi prihodnjimi članicami, zlasti s Turčijo. Še posebej pazljivo bo preučila hrvaško sodelovanje, saj je znano, da država še vedno ni izpolnila zahtevanih pogojev, v mislih imam izročitev vojnih zločincev haaškemu sodišču. Ker so odnosi med ZDA in Evropsko unijo nekoliko zadržani, je pričakovati, da bo Evropska unija pod britanskim vodstvom poskrbela za izboljšanje odnosov med obema državama.

2.2 VELIKA BRITANIJA

Četudi bi Britance človek težko ožigosal za »izolacioniste«, sami nase nikoli niso gledali kot na integralni del Evrope. Verjeli so, da je njihova superiornost dediščina zgodovine stabilnih vladavin in osnovnih svoboščin, ki so izgradile britansko politično tradicijo. Ko je leta 1960

⁹ Lizbonsko strategijo je Evropski svet sprejel marca leta 2000, predstavlja pa dolgoročno strategijo, katere cilj je, da postane Evropa do leta 2010 najbolj konkurenčno, dinamično ter na znanju temelječe gospodarstvo na svetu, ki naj bi doseglo trajno gospodarsko rast z več ter boljšimi delovnimi mesti. V letu 2001 je bila strategija dopolnjena z ukrepi za urejanje okolja, tako da strategija kot celota sedaj zajema tri področje (t.i.stebre) in sicer gospodarstvo, socialo ter okolje.

francoski predsednik Charles de Gaulle Veliki Britaniji onemogočil priključitev k Evropski skupnosti rekoč, da Britanci sploh niso Evropejci, je v tem dejansko zajel del resnice. Britanska tradicionalna zadržanost do kontinenta lahko pomaga razložiti, zakaj so skeptični do Evropske skupnosti, ne samo prej, pač pa tudi zdaj, ko so že člani Evropske skupnosti.

2.2.1 MOČ IN VPLIV V SVETU

Velika Britanija je otok. To geografsko dejstvo je vselej igralo nadvse pomembno vlogo v britanski zgodovini. Dolgo časa je bila Velika Britanija dom številnih svetovno znanih raziskovalcev in trgovcev, ki so jo napravili za središče svetovne trgovine. Mednarodna trgovina in potreba po nadzoru morja sta šla z roko v roki. Veliki Britaniji nikoli ni bilo v interesu ustvariti velike kopenske vojske, saj ji kot otoku ni bilo potrebno ščititi mej. Namesto tega je krepila svojo mornarico. Velika Britanija je kot država začetka industrijske revolucije dolgo časa prosperirala kot svetovna ekonomska sila. Dobrini, kot sta premog, železo in na drugi strani urbanizirana populacija so pripomogle k uveljavljanju njene industrijske premoči. Velika Britanija je imperij že vso moderno dobo. Na vrhuncu svoje moči je bila v šestnajstem in sedemnajstem stoletju, ekonomska moč pa je bila glavni temelj njenega gospodarskega položaja v devetnajstem in zgodnjem dvajsetem stoletju, ko sicer več ni bila vodilna svetovna gospodarska sila, ker jo je že prehitela Amerika.

Britanci so stoletje in pol nazaj pridelali skoraj večino potrebne hrane. Ko je prebivalstvo pričelo naraščati, se je začela era velikega uvažanja. Nekje do sredine devetnajstega stoletja je britansko kmetijstvo bilo že povsem nezaščiten in brez vsakršne vzpodbude. Nekaj denarne zaščite so si kmetje priborili med drugo svetovno vojno, vendar so kmalu zopet ostali brez vsega.

Po koncu druge svetovne vojne se je pričel razpad kolonialnih imperijev. V prvi fazi, nekje do leta 1950, je dekolonizacija dosegla predvsem Azijo z Bližnjim vzhodom. Za kolonialne sile, med njimi je bila tudi Velika Britanija, je značilno, da so svoje posesti sprva branile z orožjem, vendar si med vojno niso mogle privoščiti še notranjega bojišča, zato so poiskale nove načine, kako ohraniti vpliv nad kolonijami. Velika Britanija se je, za razliko od Francije, odločila za podeljevanje avtonomije; da pa se kolonije ne bi popolnoma osamosvojile, jih je nase »privežala« z organizacijo Commonwealth, ki je še danes svojevrstna gospodarska, politična in jezikovna skupnost, ki jo sestavljajo nekdanji deli britanskega imperija. Jasno je,

da so nove države, ki so nastale na opisan način, bile zelo siromašne ter gospodarsko šibke. S procesom neokolonializma, med drugim tudi z ustanovitvijo Commonwealtha, je Velika Britanija svoje bivše kolonije napravila še bolj odvisne, kakor so bile prej. Nekdanje britanske kolonije so z bivšo matično državo ohranile tesne vezi, kar je Anglija spretno izkoriščala in se vmešavala v številne notranjepolitične zadeve novonastalih držav. Ker so nekdanje kolonialne sile (tudi z vojsko) podpirale države z njim naklonjenimi političnimi režimi, je v več azijskih in afriških državah prišlo do vojn.

Zaradi krize domačega gospodarstva se je po drugi svetovni vojni Velika Britanija morala priključiti mednarodnim izmenjavam in trgovanju, da je lahko zadostila potrebam svojega prebivalstva. Pojavil se je paradoks. Velika Britanija je kot pionir industrijske revolucije ugotovila, da ji je revolucija na dolgi rok prinesla vse prej kakor stabilnost. V skladu s tehnološkim napredkom bi se kot industrijska država morala razvijati, namesto tega pa je zavračala nadaljnjo modernizacijo. Izkazalo se je, da je posledično utrpela velike izgube na področju industrije in potencialnega napredka. V šestdesetih in sedemdesetih jo je pestila visoka inflacija, kateri je sledila devalvacija funta (leta 1976 je funt bil vreden samo še dve tretjini vrednosti izpred enega desetletja). Strah pred izgubo večine tradicionalnih trgov je Veliko Britanijo prisilil k temu, da je sprožila pogajanja za vstop v Evropsko skupnost.

2.2.2 ZGODOVINSKI PREGLED ODNOSOV MED VELIKO BRITANIJO IN EVROPO

Po drugi svetovni vojni si je Velika Britanija prizadevala za doseg ravnotežja v svetu s predstavo sebe kot ene izmed dominantnih držav. Odnos med Otokom in drugimi državami Evrope je do leta 1970 po mnenju mnogih analitikov temeljil na britansko-ameriški navezi. Ne glede na to, da Velika Britanija gospodarsko ni bila več najmočnejša država na svetu, je le-ta nanjo gledal kot na desno roko nove velesile ZDA.

Velika Britanija je bila po koncu druge svetovne vojne v primerjavi s položajem drugih držav Evropske skupnosti v razmeroma dobrem položaju. V tistem času je bil odnos Velike Britanije do preostale Evrope vzvišen in včasih prezirljiv (George 1998: 36-39). Zaradi zadržanega odnosa Velike Britanije do Evrope in zaradi vidne naklonjenosti ZDA, je glede evropskih integracijskih procesov nezaupljiva postala predvsem Francija, nakar so v uspeh evropskega projekta začele dvomiti tudi ostale članice.

V povojnem obdobju se je večina držav ukvarjala predvsem z lastnimi gospodarstvi, ki so bila v krizi, Britanci pa so še vedno upali, da bodo svoji državi vrnili položaj imperija. Kmalu je postalo jasno, da je največja skrb kapitalističnega sveta Sovjetska zveza in njena politična ureditev, komunizem. Velika Britanija se je zavedala, da je treba skupno nastopiti proti Sovjetski zvezi, zato je v protikomunistično zavezništvo skušala pritegniti ZDA. Poseben odnos¹⁰, ki ga je Velika Britanija vzpostavila z ZDA, je temeljil na prepričanju, da Američani potrebujejo mentorstvo v mednarodnem sistemu; ZDA na drugi strani, pa niso kazale pretiranega zanimanja za nasvete Britancev (George 1998: 25).

2.2.3 ZGODOVINA INSTITUCIONALNEGA SODELOVANJA MED VELIKO BRITANIJO IN EVROPO

Ko je francoski zunanji minister Schuman 9. maja leta 1950 predstavil idejo o združenih sektorjih premoga in jekla, kjer bi se začela evropska institucionalna integracija, je Velika Britanija jasno izrazila svoje ne strinjanje. Dejstvo je, da je bila na novo predlagana skupnost udarec za britansko laburistično vlado, ki je pravkar zaključila proces nacionalizacije aktualnih sektorjev (premoga in jekla), nad katerima ni želela izgubiti kontrole. V odnosu med Francijo in Veliko Britanijo je bilo opaziti stopnjevanje napetosti. Ker je bil Monnetov program najprej predstavljen Američanom, se je Velika Britanija čutila zapostavljeno, njeni dvomi v uspešnost Skupnosti pa so se še poglobili. Načelo nadnacionalnosti je postalo prvi pogoj, ki so ga morale izpolniti države, če so želele vstopiti v Evropsko skupnost. Ker sta tako Francija kakor Velika Britanija med drugo svetovno vojno uspeli ohraniti suverenost, medtem ko je le-ta v ostalih evropskih državah (Beneluks, Zahodna Nemčija, Italija) bila spodkopana, je francosko podpiranje federalizma za Veliko Britanijo pomenilo presenečenje (George 1998: 16-17). Kljub vsemu otoška država povabila in koncepta nadnacionalnosti ni zavrnila takoj. Britanci so želeli preučiti, v kolikšni meri se je potrebno odreči suverenosti in kako bo Skupnost sploh delovala.

Kasneje izražanje dvomov, previdnost in natančnost pri analiziranju evropskih predlogov postanejo glavna značilnost Velike Britanije v sodelovanju z Evropsko skupnostjo. Večina držav, tudi Francija, takšno vedenje še danes sprejema z neodobravanjem, zato lahko na tem mestu izpostavim, da med omenjenim obnašanjem in besedno zvezo iz hipoteze »težko prilagodljiv in nezaupljiv partner« obstaja opazna korelacija.

¹⁰ »Special relationship« je neformalen odnos, ki se je med ZDA in Veliko Britanijo vzpostavil takoj po prvi svetovni vojni; Američani in Britanci posebnost odnosa ohranjajo še danes.

Ne glede na dejstvo, da je šesterica v Skupnosti premoga in jekla izjemno napredovala, britanski politiki še vedno niso bili pripravljeni na vključitev v Evropsko skupnost. Za neodločnostjo so stali predvsem trije glavni razlogi. Prvič, Velika Britanija je bila v petdesetih letih dvajsetega stoletja še zmeraj preobremenjena z ureditvijo svetovnega reda. Vse manj podpore s strani držav Commonwealtha, ki niso bile naklonjene možnosti britanskega članstva v Skupnosti, in stopnjevanje razlik v odnosu z ZDA, je slabilo njen položaj v Zahodni Evropi. Drugič, država se je soočala z vse večjimi gospodarskimi težavami; tretjič, omahovanje je povzročila tudi neuspela ustanovitev Zahodno evropske obrambne skupnosti (EOS), ki so jo predlagali Francozi in kmalu tudi sami onemogočili; ratifikacija pogodbe namreč ni uspela prav v francoski narodni skupščini.

Po neuspehu ustanovitve obrambne skupnosti so Britanci menili, da tudi pogajanja v Messini, ki so bila sklicana zaradi vse večjih teženj po razširitvi ESPJ na še eno skupnost, in sicer za jedrsko energijo, ne bodo uspela. Harold Macmillan, ki je bil v tem obdobju na čelu države, pa je verjel, da je »združena Evropa« gospodarsko močnejša kakor Velika Britanija. Pogajanja v Messini bi pomenila razdelitev sveta na Sovjetsko zvezo, Ameriko in Zahodno Evropo, v kateri ne bi bilo Velike Britanije. Ko so nastanek Skupnosti podprli tudi Američani, je bila Velika Britanija presenečena. V nasprotju s tem, kar so pričakovali Britanci, so pogajanja v Messini uspevala že od začetka. Velika Britanija je šesterici predlagala vpeljavo skupne ekonomske politike do držav tretjega sveta. Pogajanja o britanskem predlogu so se vlekla več kot leto, potem pa je oblast v Franciji prevzel politični nasprotnik Velike Britanije Charles de Gaulle. Velika Britanija se je odločila, da ne bo sodelovala pri nastajanju Evropske skupnosti. Za članstvo je prvič zaprosila šele leta 1960.

Do konca petdesetih let so Britanci spoznali, da je glavni krivec njihovega slabega gospodarskega stanja ravno dejstvo, da so namesto k Evropski skupnosti, ki gospodarsko napreduje, usmerjeni h Commonwealthu, ki zaradi slabšega ekonomskega položaja v svetu ni bil konkurenčen. Zato je politična elita v Veliki Britaniji sklenila, da je za dosego gospodarskega in političnega uspeha nujno, da Velika Britanija postane članica Skupnosti. Kljub temu da je njihovo odločitev spremljalo nekaj pomislekov, na primer pomislek, da bo v primeru uspeha Evropska skupnost namesto Velike Britanije vzpostavila poseben odnos do Amerike, se je javno mnenje počasi prevešalo na stran Evropske skupnosti.

30. maja leta 1960 je de Gaulle v radijskem nastopu izjavil, da je nadnacionalnost zgolj še konstrukt iz preteklosti in da je za združeno Evropo najpomembnejše sodelovanje med

državami. V naslednji točki je de Gaulle izpostavil evropsko zunanjo politiko in obrambno sodelovanje med državami članicami, pri čemer ni omenil NATA. Ker je britanska zunanja politika v šestdesetih letih temeljila predvsem na tem, da v obrambnem smislu ohranijo ZDA čimbolj prisotne v Evropi, so bili Britanci po de Gaullovem nastopu šokirani. Kljub temu da so se ZDA v odnosu do celotne Evrope obnašale precej oprezno, so od samega začetka podpirale nastanek Evropske skupnosti. Velika Britanija se je morala prepričati, da bodo odnosi med velikim zaveznikom ZDA in njo ostali nespremenjeni tudi po priključitvi v Evropsko skupnost. Pogajanja so se nadaljevala in napredovala vse do leta 1963, ko je francoski zunanji minister de Gaulle dal veto na britanski vstop v Skupnost in svojo odločitev utemeljil z dvema argumentoma. Izrazil je mnenje številnih angleških konservativcev: »Anglija je otok, morska država, vezana na svojo trgovino, trge, surovine, dobavitelje, ki so pogosto zelo daleč stran. Kako je lahko Anglija, takšna, kakršna je, kakor proizvaja, trguje, del skupnega trga?«(ibid: 79). De Gaulle je tudi menil, da je Velika Britanija preveč navezana na ZDA, da bi v Skupnosti lahko delovala drugim državam enakovredno.

Leta 1964 je na volitvah v Veliki Britaniji zmagala laburistična stranka. Večina v stranki je glasovala proti vstopu v Evropsko skupnost, predvsem zaradi razkola med skrajnima kriloma v stranki: navezanosti na Commonwealth (levo krilo) in ZDA (desno krilo). Levi del stranke je označil Evropsko skupnost kot konservativno, kapitalistično in katoliško. Mesto predsednika vlade je nastopil Harold Wilson in tako se pod taktirko laburistov Velika Britanija ni bila pripravljena niti pogajati za vstop v Evropsko skupnost. Dve leti za tem se je javno mnenje v državi začinjalo ponovno nagibati na stran Evropske skupnosti. Laburisti so spoznali, da je gospodarstvo v Skupnosti napredovalo, da pa na drugi strani Velika Britanija gospodarsko ne napreduje. Javno mnenje v Veliki Britaniji na začetku novih pogajanj leta 1967 sicer še vedno ni bilo povsem naklonjeno priključitvi k Evropski skupnosti, vendar so pogajanja potekala mnogo bolj gladko kakor prejšnja. Pogajalska izhodišča so bila drugačna. Wilson je zahteval izpolnitev zgolj dveh pogojev: prvič, zavarovati izvoz sladkornega trsa s Karibskih otokov v Evropsko skupnost in drugič, zagotoviti posebne pogoje za odkup ovc in mlečnih izdelkov z Nove Zelandije. Problem tokrat ni bil v pogojih, ki so jih zastavili Britanci, pač pa v de Gaullovem prepričanju, da si Velika Britanija ne zasluži članstva v Skupnosti. De Gaulle je tako z vetom zavrnil tudi drugo britansko ponudbo. Velika Britanija po njegovem mnenju leta 1967 še ni bila pripravljena na vstop v Evropsko skupnost, menil je, da jo čakajo še velike spremembe. Velika Britanija je pustila prošnjo odprto, vendar je bilo jasno, da dokler je na oblasti v Franciji de Gaulle, Otoka v Evropski skupnosti ne bo.

Leta 1969 je de Gaulle odstopil in nasledil ga je George Pompidou. Britanska diplomacija je ponovno predložila prošnjo za vstop in še istega leta (1969) je v Haagu šesterica potrdila nadaljevanje pogajanj za vstop v Evropsko skupnost. Po ponovni otvoritvi pogajanj je Velika Britanija z novo zmagovalno stranko na volitvah, konservativci, pod vodstvom premiera Edwarda Heatha, stopila v novo obdobje svojega političnega obstoja.

2 VELIKA BRITANIJA PO VSTOPU V EVROPSKO SKUPNOST

Britanski strankarski sistem sta skozi devetnajsto stoletje oblikovali predvsem dve vodilni stranki in sicer konservativci in liberalci. V obdobju, ko so se liberalne vrste redčile zaradi številnih notranjih nesoglasij in ko jim je sledil strankarski razkol, so se na politični oder povzpeli laburisti. Po dolgi borbi za prevlado je laburistom uspelo naslediti liberalce. Vse odlej so v vrhu britanske politike.

V naslednjem poglavju bom zaradi boljšega razumevanja vloge Velike Britanije v odnosih z Evropo skušala analizirati politike posameznih britanskih vlad in njenih predsednikov.

2.1.1 Vlada Edwarda Heatha, 1970–1974

Edward Heath je bil premier, ki je skoraj polovico svojega mandata posvetil cilju, da se Velika Britanija vključi v Evropsko skupnost. Pred njim je bil tretji poizkus priključitve Otoka v Skupnost. Konservativci so se v Heathovem obdobju ukvarjali predvsem z novim ekonomskim programom, ki je temeljil na nevmešavanju države v gospodarstvo. Četudi Heath sam ni bil posebno navdušen nad novim ekonomskim programom, je bila njegova izvolitev plod propagiranja taiste politike in novega načina vladanja, ki naj bi zmanjšal javno porabo, davke na dohodek, reformiral industrijo, utrdil konkurenčnost in ukrotil inflacijo. Kmalu se je izkazalo, da vlada ni mogla uresničiti niti ene izmed obljubljenih točk.

Med volitvami leta 1970 je bilo jasno, da bo prioriteta konservativne vlade, če bo izvoljena, zagotoviti Veliki Britaniji članstvo v Uniji. Ko so konservativci dejansko zmagali, niso izgubljali časa za odprtitev novih pogajanj za priključevanje k Skupnosti. Javnomnenjske raziskave so kazale, da 59 odstotkov prebivalcev ne odobrava niti pričetka novih pogajanj, kaj šele članstvo v Evropski skupnosti, borih 19 odstotkov volivcev pa se je nagibalo k članstvu. Le leto kasneje se je javno mnenje obrnilo v prid zagovornikom Skupnosti, saj so ljudje

pridobili zaupanje v konservativno vlado z »jasno politiko« (George 2004: 50). Na pogajanjih se Velika Britanija ni odrezala slabo, vendar so evroskeptiki kljub vsemu ostali nezadovoljni. Pogajanja so se usmerila predvsem na štiri točke: funt, Commonwealth, kmetijstvo in proračun. Francija se ni strinjala s predlogom Britancev, da bi funt zavzel položaj mednarodne valute. Francoski predsednik Valéry Giscard d'Estaing je kot pogoj, da se Velika Britanija lahko priključi k Evropski skupnosti, postavil vstop otoške države v mehanizem deviznega tečaja¹¹ in umik funta s tržišča. Britanska diplomacija se okoli funta ni pogajala predolgo, pristala je na temeljit premislek, vendar zagotovila, da ne bo upoštevala nobenih določenih časovnih omejitev. Druga točka pogajanj, Commonwealth, je bila zdaj mnogo manj zapletena kakor leta 1961. Na mizi sta bila še vedno dva pogoja, ki se jima Velika Britanija ni odrekla še od prvih pogajanj, to je bil karibski sladkor in mlečni izdelki z Nove Zelandije. Izkazalo se je, da Velika Britanija zahteva privilegiran položaj znotraj Skupnosti. Iz zornega kota kmetijske politike je bilo jasno, da za Veliko Britanijo ne bo enostavno sprejeti Skupne kmetijske politike¹², ki jo je uvedla šesterica, saj je Velika Britanija vodila popolnoma drugačno kmetijsko politiko. Cene hrane v Veliki Britaniji nikoli niso bile fiksno določene, vlada pa je lahko izvajala individualno kontrolo nad posameznimi kmetijami in njihovo učinkovitostjo. Uspešnost britanskega sistema je temeljila na progresivnem davčnem sistemu, ki pomeni, da bogatejši kmetje v državno blagajno prispevajo več kakor revni. Sistem Evropske unije pa je ravno obratno temeljil na fiksnih cenah, ki jih je vsako leto znova določil državni minister za kmetijstvo. Če so bile cene pod dogovorjeno ravnijo, se je vmešala Evropska komisija in s trga pokupila odvečne zaloge in jih skladiščila. Če so bile cene nad dogovorjeno ravnijo, so bila nadomestila plačana kmetom, ki so bili pri prodaji oškodovani. Ta sistem je v Veliki Britaniji sprožil dva problema: prvič, cene kmetijskih izdelkov so zelo narasle in drugič, Velika Britanija je imela kot neto uvoznik hrane malo koristi od kmetijskega sklada, ki je predstavljal velik delež proračuna skupnosti.

Leta 1972 je v Parizu potekalo srečanje med vsemi državami članicami razširjene Evrope (Beneluks, Nemčija, Francija, Italija, Velika Britanija, Danska in Irska). Namen zborovanja je bil dogovor o prioritetnih akcijah Skupnosti, zato je Velika Britanija prevzela pobudo in se predvsem zaradi skeptične javnosti doma zavzela za ustanovitev Evropskega regionalnega

¹¹ Exchange Rate Mechanism (ERM nastane leta 1979 v okviru evropskega monetarnega sistema, njegova glavna značilnost pa so fiksna, a prilagodljiva menjalna razmerja med valutami sodelujočih držav).

¹² Common Agricultural Policy (CAP).

razvojnega sklada (ERRS)¹³, ki bi pod določenimi pogoji rešil britanski in na sploh evropski kmetijski problem. Prav tako je na pobudo Velike Britanije, ob podpori Francije, nastal GATT¹⁴, s katerim je Evropa želela izboljšati svoj gospodarski položaj in zavezala Ameriko k sodelovanju (Evropa je bila v skrbeh zaradi zadržanega odnosa, ki je bil značilen za obdobje Nixonovega predsedovanja). V tem primeru je probleme povzročala predvsem Nemčija, ki je ščitila ameriškega predsednika in simpatizirala z ZDA. Na pariškem srečanju so Britanci predlagali tudi otvoritev skupnega trga za energijo (ironično, področje energije je kasneje postalo glavni dejavnik negativnega označevanja Velike Britanije znotraj Skupnosti).

Dve drugi odločitvi, sprejeti na tem srečanju, sta bili manj ugodni za Veliko Britanijo: sprejetje programov na področju industrijske, znanstvene in tehnološke politike in oblikovanje skupne socialne politike. Velika Britanija se je zavzemala za harmonizacijo zakonov v podjetjih, manj pa za razne skupne projekte in skupno industrijsko politiko. Za to je bila bolj zavzeta Nemčija. Britanci so sprejetju teh predlogov ugovarjali še več let.

Prioritetna zadeva na srečanju v Parizu pa je bila Ekonomska monetarna unija¹⁵ (EMU), ki je nastala šele osem let kasneje (1980), saj so se med državami članicami pojavljala prevelika razhajanja glede načina doseganja zastavljenega cilja; Francozi so EMU želeli takoj, Nemci pa so si pred tem prizadevali doseči koordinacijo ekonomskih politik.

Heath je bil sposoben nacionalne interese interpretirati tako, da so se skladali z interesi Evropske unije. Ko je dolar leta 1971 zapadel v krizo, je Velika Britanija spredvidela, da lahko zavzame vodilni finančni položaj v Evropi. Četudi se je Velike Britanije oznaka »nezaupljiv partner« prišla že pred vstopom v Evropsko skupnost, je do prave eksplozije mnenj na to temo prišlo, ko je Velika Britanija leta 1972 dejansko postala članica Skupnosti. Po Georgeu Stephenu so najbolj očitni znaki britanske nezaupljivosti, neprilagodljivosti in reakcije držav članic na vedenje Britancev naslednji:

1. Britanci so skušali prerazporediti institucije Evropske skupnosti (večino institucij namestiti v Bruslju, povečati število članov Komisije); s tem so bili nezadovoljni v Franciji, kjer so se dolgo borili proti centralizaciji Komisije v Bruslju, saj bi s tem izgubili institucije, ki so bile locirane na njihovem ozemlju ter v Luksemburgu; vse

¹³ European Regional Development Fund (ERDF)

¹⁴ General Agreement on Tariffs and Trade.

¹⁵ European Monetary Union.

članice pa so se razburjale, ker so Britanci kot novi člani imeli pripombe na ustroj Skupnosti.

2. Velika Britanija je po mnenju ostalih držav članic Evropski uniji vsiljevala nacionalne interese, zavzemala se je za ustanovitev ERDF, reformo CAP in otvoritev trgovinskih pogajanj z Afriko, Karibskimi otoki in Pacifikom. Poleg tega je Velika Britanija pogosto blokirala projekte, kadar se le-ti niso skladali z britanskimi predstavami (npr. tehnološko sodelovanje: preveč denarja za raziskave Euratoma¹⁶ na predlog Komisije);
3. po mnenju ostalih članic je bilo za Veliko Britanijo značilno, da je »vsiljevala svoje ideje in zavračala tuje (EMU, ERDF in energetska politika)« (George 2004: 61–62).

Poglavitna oteževalna okoliščina vključevanja Velike Britanije v Evropsko skupnost pa je bil britanski funt (Velika Britanija ni hotela vstopiti v mehanizem deviznega tečaja in umakniti funta s tržišča), ki je v svetu znan po izjemno stabilnem položaju (mednarodna rezervna valuta).

Sledila je naftna kriza. Heath se je zavedal, da je edina možnost, da Evropska skupnost reši težave, povezane z energetiko, dogovor o poenotenju politik Evropske skupnosti do držav dobaviteljic energije. Poskus vpeljave skupne energetske politike držav Skupnosti meseca maja leta 1973 je propadel zaradi nestrinjanja Velike Britanije, Zahodne Nemčije in Nizozemske. Stališča so ostala bolj ali manj nespremenjena tudi, ko je izbruhnila vojna na Srednjem vzhodu, z izjemo manjših sprememb pri Britancih. Kljub vsemu se v Veliki Britaniji še vedno niso strinjali s francosko idejo, da bi Evropska skupnost v Bruslju »nadzirala izbiro dobaviteljev za zasebne naftne družbe«. Pojavljati so se začeli dvomi, da skuša Francija onemogočiti nadaljnje integracijske procese (George 1998: 64).

Izbruh arabsko-izraelske vojne, ki je sprožila (tudi do petkratno) povišanje cen nafte, je sprožil spremembe v zgoraj omenjenih stališčih. Nemci so si premislili; če so prej nasprotovali temu, da bi zaloge nafte nadzirala Skupnost, so sedaj predlog sprejeli (podobno tudi Nizozemci, ki so imeli največ škode zaradi arabskega embarga).

¹⁶ European Atomic Energy Community (EURATOM)

Na srečanju v Parizu leta 1972 se je moral Heath soočiti predvsem z dvema izstopajočima problemoma. Prvi problem je bil obseg regionalnega sklada – premajhen sklad Veliki Britaniji ne bi zagotavljal dovolj denarja; druga težava pa je bila v razdelitvi denarja iz proračuna. Britanska vlada je javno oznanila, da želi 3 bilijone evropskih obračunskih enot (EKU)¹⁷ na tri leta. Ta znesek so predlagali tudi Komisiji, nekoliko kasneje pa so ga morali znižati na 2.4 bilijona enot. Odziv Nemcev je bil dvoumen. Kancler Willy Brandt je menil, da je vsota primerna za vstop Velike Britanije v Evropsko skupnost, medtem ko je finančni minister Helmut Schmidt glasno nasprotoval. V Franciji niso bili obremenjeni z obsegom sklada niti z zneskom za Britance, vse dokler so v skladu videli dovolj denarja zase.

V času pogajanj za ERDF je v Evropi leta 1973 nastopila ekonomska kriza. Pogajanja so zastala.

Četudi Britanci leta 1973 niso bili proizvajalci nafte, je bilo znano, da se bojijo za svoje zaloge v Severnem morju. Znotraj Otoka so mediji ustvaril neke vrste antievropsko kampanjo, Heath je bil pravzaprav brezmočen. Kot že večkrat prej je negativno domače ozračje tudi tokrat pripomoglo k temu, da Velika Britanija ni sledila pomembnim odločitvam, ki bi bile lahko zanj v kontekstu Skupnosti ne samo nujne, pač pa tudi izjemno koristne. Ena izmed pomembnih točk je bil omenjeni ERDF, ki je postal skoraj središčna točka Heathove kampanje za javnosti sprejemljivo »Skupnost Evrope« (George 2004: 65).

ERDF je postal začasna žrtev političnih interesov Velike Britanije, Zahodne Nemčije in Francije (Talbot 1977: 216). Dogovarjanje o ERDF in EMU je državam članicam povzročalo velikansko izgubo energije. Izkazalo se je, da Britanci še vedno niso čutili potrebe po prilagajanju evropskim kriterijem za priključitev, s pomočjo katerih bi skupaj z ostalo združeno Evropo lahko nastopili proti zunanjemu svetu. Kmalu je postalo jasno, da Nemci ne bodo pristali na britanski predlog o obsegu sklada, pač pa bodo zahtevali manjši sklad. Ko so se nekaj dni po zaključku pariškega srečanja pogajanja nadaljevala, so Nemci nadaljevali s svojo »trdo linijo« pogajanj, Britanci pa so si vse bolj zaslužili svoj vzdevek »nezaupljiv partner«; grozili so z vetom na energetske politike, razen če bi Nemci odnehali in v proračun plačali primerno vsoto. Heath je trdno stal za svojimi prepričanji in je branil britanske načrte za nastajajoči regionalni sklad. Dogovora o velikosti sklada ter proračunu ni bilo mogoče doseči vse do konca Heathove vlade februarja leta 1974.

¹⁷ European Currency Unit (Ecu).

Wilsonova vlada, ki je nasledila Heathovo, je pokazala manj interesa za pereče vprašanje. Dogovor o regionalnem skladu, ki vsekakor ni bil niti zametek tega, za kar si je prizadeval Heath, je bil nato sklenjen v Parizu decembra leta 1974.

3. 1. 2 Vlada Harolda Wilsona, 1974–1976

Laburisti (pod vodstvom Harolda Wilsona) so bili izvoljeni leta 1974 in sicer z zelo majhno večino. Četudi je nova vlada v naslednjih dveh letih pogosto sodelovala na številnih srečanjih evropskih držav in je bila vpletena v evropske ekonomske procese, se je z monetarno reformo začela ukvarjati šele po Wilsonovem odstopu, leta 1976.

Naraščajoče cene nafte so leta 1973 potisnile svet v kaos; podražila se je hrana, saj so bili stroški za kmetijsko pridelovanje vedno višji, dražja je bila elektrika. Leta 1974 se je svetovnemu trgu priključila še Sovjetska zveza, kar je še dodatno poglobilo gospodarsko krizo. Večina kapitalistov se je morala soočati z deficitom, inflacijo, državna gospodarstva pa z visoko stopnjo nezaposlenosti.

Mednarodni monetarni sistem je bil pod velikimi pritiski. ZDA so se ubadale še z drugimi problemi. Leta 1974 je zaradi prisluškovalne afere Watergate¹⁸ odstopil predsednik Nixon. Nasledil ga je takratni podpredsednik Gerald Ford, ki se je moral soočiti z najslabšimi ekonomskimi rezultati v ZDA v zadnjih tridesetih letih. Podobno kakor Zahodna Nemčija v Evropi je na drugi strani tudi Amerika poskušala stabilizirati svoje gospodarstvo. Predlog Henryja Kissingerja o ustanovitvi skupnosti držav uporabnic nafte (Mednarodna agencija za energijo)¹⁹, je povzročil razkol znotraj Evropske skupnosti. Francija se je močno upirala vodstvu ZDA in je predlogu nasprotovala ter zavrnila povabilo na konferenco za ustanovitev IEA. Kljub vsemu je bilo osem držav, ki so bile pripravljene slediti Ameriki. Četudi so ZDA bile na dobri poti, pa so si hkrati same slabile položaj in sicer z afero Watergate ter slabo ekonomsko situacijo doma. Izkazalo se je, da gospodarsko prednost, ki so jo pridobili v prejšnjih desetletjih, komaj ohranjajo. Francija in Nemčija sta se povezali in tako razveljavili (po smrti Pompidouja) francosko-britansko zavezništvo, ki je nastalo pod Heathom. Ameriški predsednik Ford in francoski Giscard d'Estaing sta se srečala leta 1974 v Franciji. Giscard d'

¹⁸ Politična afera 1972-1974, ki je privedla do odstopa predsednika Nixona. Ime je dobila po kompleksu poslopij v Washingtonu, kjer je bil sedež demokratske stranke, ki so mu med volilno kampanjo leta 1972 s soglasjem Bele hiše prisluškovali (Leksikon 1998: 1158).

¹⁹ International Energy Agency (IEA)

Estaing je privolil v sodelovanje z IEA, četudi je izpostavil, da Francija v IEA ne bo formalno vključena.

Velika Britanija je bila v obdobju energetske krize in Wilsonove vlade v mednarodnem dogajanju nekoliko v ozadju, ukvarjala se je s Heathovo zapuščino in političnimi boji na domačih tleh. Wilson se je moral v lastni stranki soočiti z ofenzivo na levici, ki se je v argumentih neprenehoma vračala nazaj k mandatu iz leta 1964–70, ko so laburisti propadli zaradi neupoštevanja mnenj levega krila v stranki. Nenazadnje se je moral Wilson ukvarjati ne samo z razdvojeno stranko, pač pa z deljenimi in sprtimi mnenji v Veliki Britaniji nasploh. Wilson je želel umiriti kaotično stanje v državi in stabilizirati gospodarstvo. Inflacija je ob nastopu laburistične vlade znašala 15 odstotkov in je še rasla. Do konca leta je narasla na 28 odstotkov, do poletja leta 1975 pa se je povzpela preko 30 odstotkov. Velika Britanija se je zatekla k mednarodnim posojilom in naftnim rezervam na Severnem morju. V času intenzivne polarizacije mnenj in ekonomske krize v Veliki Britaniji je Wilson usmeril vse svoje moči v priključevanje Evropski skupnosti. Propagiral je narodno enotnost in nacionalni interes, Evropsko skupnost pa je izkoristil za ideološko združevanje Velike Britanije.

Britanska javnost je krivdo za vse težave pripisala Evropski skupnosti. Delno je bila za nepriljubljenost Skupnosti v Veliki Britaniji kriva tudi Heathova vlada, ki je v imenu miru na Otoku žrtvovala ugled Skupnosti in dovolila, da je Evropska skupnost postala kriva za ekonomske probleme in gospodarsko krizo, s katero se je v začetku sedemdesetih let spopadala Velika Britanija.

Ideja o ponovnih pogajanjih z Evropsko skupnostjo je bila tako pri Wilsonu predvsem taktična poteza, sebe je želel izpostaviti kot sposobnejšega in odločnejšega voditelja, kakor je bil Heath. Na pogajanjih za vstop Velike Britanije v Evropsko skupnost se je uveljavil britanski sekretar za zunanje zadeve, James Callaghan, ki je bil kot zagret laburist precej skeptičen do Evropske skupnosti, vendar je verjel, da je članstvo za Veliko Britanijo nujno potrebno. Wilson je za novega sekretarja za državno trgovino izbral Petra Shora, le-ta se je kasneje s Callaghanom in Wilsonom pojavljal na vseh večjih sestankih (»voice of anti-membership«). Shore ni bil levičar, ampak je bil eden tistih desničarjev stranke, ki so se dobro ujeli s pogledi levičarjev kakor na primer Tonyja Benna in podobnih nasprotnikov Evropske skupnosti. Bil je izjemno bister in dober poznavalec tematike Skupnosti, zaradi tega priljubljen tudi pri evroskeptikih (George 2004: 78).

Manifest laburistov na volitvah se je kmalu izkazal za neučinkovitega. Po mnenju Ernsta Alberta ni bil dovolj proevropski, da ga evroskeptiki ne bi mogli interpretirati po svoje, in ne dovolj antievropski, da ga ne bi mogli tolerirati privrženci združene Evrope. Prvi Callaghanovi nastopi na ponovni otvoritvi pogajanj so bili precej pomirljivi in so zagotavljali »fair play« s strani Britancev. To se je končalo že na naslednjem srečanju, ko so britanski ministri zavzeli bolj trdo stališče do Evropske skupnosti, predvsem pa izpostavili, da britanska vlada želi še naprej predlagati spremembe v sporazumih, kadar se ji le-ti zdijo neprimerni. Jasno so poudarili, da ima Velika Britanija, v primeru, da pogojem ne bo zadoščeno, pravico do izstopa iz Skupnosti. Države članice so bile razočarane, vendar je bilo jasno, da so bili vzroki za Wilsonov in Callaghanov nastop drugje: pritisk levičarjev v stranki in njune javne obljube, da se bo britanska diplomacija borila za nacionalne interese. Pogajanja bi se morala nadaljevati, vendar je svetovno javnost presenetila smrt francoskega predsednika Pompidoua.

V Nemčiji se je Helmut Schmidt izkazal kot dober zaveznik Wilsona in Callaghana. Zavzemal se je za britanski CAP, saj so od skupne kmetijske politike Nemci imeli proračunske koristi. Prav tako je Schmidt razumel nepotrpežljivost Britancev do Skupnosti in je bil pripravljen ponuditi nemško pomoč pri uveljavljanju probritanskih načel. Zavzemal se je za stopnjevanje prijateljskega odnosa med državama tudi po zaključku pogajanj o skupni kmetijski politiki.

4. junija je dejansko prišlo do nadaljevanja pogajanj, kjer je Callaghan zavzel mnogo bolj pravno pozicijo kakor v govoru izpred dveh mesecev. Na tabeli so bile štiri točke dnevnega reda: odprtost trgov Skupnosti za izdelke iz držav Commonwealtha; pravica britanske vlade, da nudi državno pomoč industriji in regijam brez t.i. vmešavanja s strani Skupnosti; reforma CAP; velikost britanskega prispevka v proračun Skupnosti. Pomembno vlogo pri borbi za sodelovanje s Commonwealthom je opravila Judith Hart, nasprotnica britanskega članstva v Evropski skupnosti. Peter Shore je navdušil Komisijo v pogajanjih za koncesije na področju azijskih držav Commonwealtha, četudi sicer v Bruslju ni bil posebej priljubljen. Točka, pri kateri so se ukvarjali z vprašanjem državnih pomoči za industrijo in regije, je sprožila mnogo polemik. Posebej občutljivo so reagirali laburisti, ki so onemogočali delovni skupini (Benn, državni sekretar za industrijo), da bi raziskala izvor in ozadje predlogov laburistične stranke. V tretje so bili pogajalci uspešnejši, saj je minister za kmetijstvo, Fred Peart, do konca pogajanj CAP zelo približal britanskim idealom. Največ naporov so pogajalci usmerili v proračun. Pogajanja so trajala vse do točke, ko je Komisija za izračun višine prispevka v proračun za vsako določeno državo predlagala kompleksno formulo. Vprašanje obsega

prispevkov v proračun se je nadaljevalo na sestanku Evropskega sveta v Dublinu, kjer je Wilson ponovno izpostavil problem Nove Zelandije in mlečnih izdelkov, ki naj bi po njegovem »našli pot do Skupnosti«. V Dublinu je Wilson zavzel arogantno stališče, da ne bo odstopil od svojih pogojev. Še posebej Valéry Giscard d'Estaing in Helmut Schmidt sta bila prepričana, da tak način pogajanj in obnašanja Velike Britanije ni primeren, zato sta se uprla Wilsonovim zahtevam glede Nove Zelandije (Britanci so zahtevali, da Evropska skupnost Novi Zelandiji plača maslo po intervencijski ceni, kar bi kmetom iz Nove Zelandije omogočalo enakovreden položaj z državami iz Skupnosti). Vse bolj sta bila prepričana, da Wilson povprečno notranjepolitično temo spreminja v pomembno evropsko zadevo zgolj iz političnih vzgibov (znano je bilo, da imajo Britanci na Novi Zelandiji mnogo sorodnikov, približevale pa so se volitve, zato je v Wilsonovem obnašanju marsikdo prepoznal populistične poteze).

Srečanje v Dublinu leta 1975 je potrdilo status Velike Britanije kot težko prilagodljivega oziroma nezaupljivega partnerja.

2. 1. 3 Vlada Jamesa Callaghana, 1976–1978

Četudi so bile razmere v Veliki Britaniji v času Callaghanove vladavine dosti boljše kakor pred dvema letoma, ko je bil na oblasti Heath, otoška država še vedno ni povsem okrevala od ekonomske in gospodarske krize. Callaghan se je ves čas spoprijemal s šibko večino v parlamentu, vse dokler ga leta 1977 niso podpirali samo še liberalci. Bil je priča poslabšanju odnosov med ZDA in francosko-nemško navezo, poleg tega pa se je, podobno kakor večina svetovnih voditeljev, soočal s problemi svetovne ekonomije. Nemčija se ni uklonila ameriški prevladi v svetu, zato se je, za razliko od Britancev, ki so bili od nekdaj na strani ameriškega vključevanja v evropske odnose, skupaj s Francijo distancirala od Amerike in si izdatno prizadevala za uspešno nadaljevanje evropskih integracijskih procesov. Dejstvo je, da sta bili tako Fordova vlada kot za njim vlada Jimmyja Carterja v tem obdobju deležni številnih kritik s strani večine držav v Evropi. Amerika je bila članica »Trilateralne komisije«, katere glavni cilj je bilo sodelovanje med ZDA, Japonsko in Zahodno Evropo. Prav sodelovanju med omenjenimi celinami naj bi Carter v času svojega vladanja namenil največ pozornosti, vendar se je kmalu izkazalo, da so ZDA »preobremenjene s spremljanjem svetovne ekonomije skozi oči domače politike« (Callaghan 1987: 488). Naraščajoča nestrpnost do ameriške politike v

mednarodni ekonomiji je sprožila vrsto nesoglasij med državami članicami Evropske skupnosti.

Marca leta 1978 je Callaghan z novimi predlogi za ekonomsko sodelovanje med Veliko Britanijo in ZDA obiskal Washington. Predstavil je pet točk programa za obnovo ekonomskih politik in ustanovitev skupnih odborov, namenjenim promociji ekonomske rasti, je predstavil z namenom zgladitve nastajajočih razlik med ZDA in Nemčijo. Callaghan je bil mnenja, da je »mednarodni ekonomski sistem integriran stopnjo višje in se je zaradi tega problemov potrebno lotiti pozorno in s sodelovanjem vseh držav članic« (Statler 1985: 207). Izkazalo se je, da je Carter Callaghana podpiral, medtem pa je Schmidt na drugi strani še vedno dvomil o uspešnosti anglo-ameriškega sestanka. Izkazalo se je tudi, da je Schmidt z Giscardom d'Estaingom že ustvaril načrt za stabilizacijo monetarne krize Evropske skupnosti iz česar je kasneje nastal predlog ustanovitve Evropskega monetarnega sistema in s tem premik od ekonomske k monetarni integraciji Evropske skupnosti.

2. 1. 4 Vlada Margaret Thatcher, 1979-1990

Margaret Thatcher je bila leta 1975 izvoljena za novo voditeljico konservativne stranke, med drugim tudi po zaslugi Heathove nepriljubljenosti in odločitve strankarskih veljakov, da volijo kogarkoli, le Heatha ne. Thatcherjeva je kmalu oblikovala nov konservativni program in v kabinet sprejela sebi podobne politike; Heatha ne. Ekonomski program, ki ga je predstavljala, je nasprotoval moči sindikatov, nameravala se je boriti proti inflaciji s pomočjo kontrole denarnih zalog in zniževanja davkov. V mednarodnih odnosih si je kmalu prislužila naziv »Iron Lady« (op. p. železna dama), saj je zagovarjala dejstvo, da mora Zahod do Sovjetske Zveze voditi politiko *detente*. Veliko Britanijo je ponovno vključila v atlantsko zavezništvo.

Ko je Margaret Thatcher leta 1979 postala predsednica vlade v Veliki Britaniji, je v državi vladalo prepričanje, da se bo konservativka za razliko od laburistov, ki so volitve izgubili, bolj zavzela za sodelovanje z Evropsko skupnostjo. Člani konservativne stranke so namreč ves čas, ko so bili v opoziciji, kritizirali odnos Heathove vlade do Skupnosti. Pozitivne začetke sodelovanja med novo vlado in Evropsko skupnostjo so kaj kmalu pokvarile večne razprtije (glede proračuna) med Evropsko skupnostjo in Veliko Britanijo. V prvem obdobju vladanja (1979-1984) sta Margaret Thatcher in njena stranka vzpostavili stanje največje izoliranosti Velike Britanije od Skupnosti doslej, kar je v mnogih izmed držav članic sprožilo razmišljanje o nadaljevanju obstoja Evropske skupnosti brez Velike Britanije. Margaret Thatcher je takoj po

tem, ko je postala predsednica vlade, obnovila odnose z ZDA, ki so se z izvolitvijo Ronalda Reagana za ameriškega predsednika še poglobili. Odnosi z ZDA so zaznamovali obdobje nove britanske vlade in njene ekonomske politike.

Eden izmed prvih odločilnih trenutkov v notranji politiki za Thatcherjevo je nastopil leta 1982, ko je prišlo do vojne z Argentino za Falklandske otoke. Thatcherjevi so očitali, da ji skrb za nacionalne interese pomeni manj kakor strankam v opoziciji, javnomnenjske raziskave pa so kazale, da je njena priljubljenost padala. V prvem obdobju vladavine Margaret Thatcher si je britanska ekonomija opomogla. Velika Britanija je zaradi svojih naftnih zalog dosegala boljše rezultate kakor ostale evropske države, inflacija je bila že veliko nižja, nezaposlenost pa ni več vzbujala skrbi. London je poleg Tokya in New Yorka ponovno zasedal položaj svetovnega finančnega središča.

Omembe vredno je, da so se leta 1980 razšli laburisti, mnogi izmed nekdanjih članov so ustanovili socialno demokratsko stranko (SDP)²⁰, ki je skupaj z liberalci tvorila idealno volilno skupino, posebej primerno za volivce, ki niso bili naklonjeni niti Margaret Thatcher niti laburistom. Volitve leta 1983 so prinesle prevlado konservativcev (397 sedežev v parlamentu), medtem ko SDP in liberalci niso zaostajali mnogo za drugo uvrščenimi laburisti (209 sedežev v parlamentu).

V tem času so med Veliko Britanijo in Evropsko skupnostjo potekali dogovori o britanskem prispevku v evropski proračun. Thatcherjeva je zavzela precej trdo stališče in se borila za popust (rabat), medtem ko sta temu močno nasprotovala predvsem nemški kancler Helmut Schmidt in francoski predsednik Valéry Giscard d'Estaing. Kljub dolgo trajajočim pogajanjem je leta 1981 dogovor postal nujen, saj se je Evropska skupnost soočala z velikimi finančnimi težavami in pristopom Španije in Portugalske, ki bi zahteval še dodatne, nove finančne rešitve. Evropska skupnost bi morala zvišati davek na dodano vrednost najmanj za en odstotek, toda predlog bi moral potrditi vsak parlament v državah članicah. Britanci niso bili pripravljeni sprejeti predloga, vse dokler niso bile razjasnjene vse (po njihovem mnenju) finančne nepravilnosti v Evropski skupnosti. Finančno krizo, ki se je bližala Skupnosti, je tokrat znala izkoristiti Velika Britanija, saj je z izsiljevanjem dosegla ugodno rešitev proračunskega vprašanja. Odnosi med državami članicami, še posebej z Veliko Britanijo, so

²⁰ Social Democrat Party.

se zaostri. Francoski predsednik François Mitterand je predlagal, naj Velika Britanija opusti svoje polnopravno članstvo in namesto tega dobi nek drug »poseben status« (George 2004: 150). Kljub temu da so v britanskem parlamentu zavrnil francoski predlog z besedami »...mi smo polnopravni člani Skupnosti in nameravamo to tudi ostati...«, je britanska politična elita postala pozorna na svoje obnašanje.

Pogovori o oživljanju Evropske skupnosti so se začeli s prihodom Ronalda Reagana v predsedniško palačo ZDA. Reagan je verjel, da zapostavljanje Evropske skupnosti pomeni določeno ekonomsko tveganje, prav tako je vedel, da se lahko s pomočjo Evropske skupnosti obvaruje pred Sovjetsko Zvezo. Še posebej so odnosi med Veliko Britanijo in Evropsko skupnostjo skrbeli Zahodno Nemčijo, ki je imela od Thatcherjeve politike *detente* neposredno ekonomsko korist. Leta 1983 je na pobudo Hansa Dietricha Genscherja in Emilia Colomba prišlo do sprejetja deklaracije in načrta, ki naj bi Evropsko skupnost v naslednjih šestih mesecih rešil iz težav. S sporazumom se je strinjala tudi Velika Britanija. Vprašanje je bilo le, ali Velika Britanija v prihajajočem »reformatorskem gibanju« lahko igra vodilno vlogo in Evropsko skupnost usmeri v zase ustrezno (britansko) smer (George 2004: 153).

Margaret Thatcher je leta 1984 v Fontainbleauju odločno zaključila obdobje britanske neprilagojenosti. S svojo predstavo Evrope v prihodnosti je jasno sporočila, da ne namerava dovoliti ostalim državam, da prevzemajo pobude. Zdelo se je, da je Velika Britanija pripravljena spremeniti svoj negativen odnos do Skupnosti, ki jo je spremljal skozi prejšnje desetletje; to pa se je lahko zgodilo samo zato, ker je bil končno dosežen dogovor o proračunu (George 2004: 159).

Dejstvo, da je Velika Britanija v odnosu do Evropske skupnosti tudi po dosegi dogovora o proračunu ostajala nezaupljiva partnerica, je mogoče pripisati njeni želji po discipliniranem upravljanju s proračunom v Skupnosti, po nadzoru nad trošenjem držav članic, še posebej v primeru proračuna CAP. Poleg omenjenega se je Thatcherjeva ves čas ukvarjala še s političnim bojem na domačem teritoriju, saj se je v obdobju pogajanja za proračunske prispevke Velika Britanija sama spopadala z veliko recesijo v gospodarstvu. Soočanje s problemi na svojstven način je Thatcherjevi po koncu prvega mandatnega obdobja (1979-1984) prineslo uspeh v javnomnenjskih raziskavah. Vtis nepopustljive ženske, ki ne sprejema kompromisov, kadar gre za dobro Velike Britanije, jo je postavil v vlogo narodne voditeljice.

Do sredine devetdesetih let je Velika Britanija v Evropski uniji postala mnogo bolj prilagodljiva partnerica, kakor je bila v prejšnjem desetletju. Četudi so jo skrbele nekatere institucionalne reforme Evropske unije, se je le-ta razvijala v smeri britanskih pričakovanj in želja. Trmasti predsednik Grčije, Andreas Papandreu, je pri mnogih vprašanjih in temah z dnevnega reda Unije poskrbel, da je Velika Britanija izzvenela manj občutljivo in težavno kakor so je bili vajeni. Pričakovati je bilo, da se bo stanje v Skupnosti nekoliko zapletlo, ko se bosta vključili dve mediteranski državi, Portugalska in Španija. S širitvijo se je Evropski uniji prav tako obetala nova organizacija v administraciji in Skupnosti nasploh, saj je povečano število članov pomenilo več birokracije, več dela pri usklajevanju interesov in več lobiranja za podporo. Glavna prizadevanja Velike Britanije v času po volitvah leta 1983 so bila usmerjena v odvratanje pozornosti od debat v zvezi z institucionalno reformo, za katero so si prizadevali predvsem Italija in države Beneluksa. Znan je komentar britanskega zunanjega ministra Geoffreya Howa na očitke Britancem, da so težavni in povzročajo upočasnitve pri sprejemanju institucionalne reforme. Njegov odgovor, s katerim je še posebej poudaril, da je Velika Britanija »že od začetka zgledna članica Evropske skupnosti in bi sedaj zgolj rada videla rezultate napredka« (The Times, 11. december 1984), je jasno impliciral britansko prepričanje, da institucionalna reforma ne bi doprinesla k izboljšanju stanja v Evropski skupnosti in njenemu napredovanju.

Ustanovljen je bil odbor²¹, ki naj bi ugotovil, ali je reforma Skupnosti dejansko potrebna ali ne. Jasno je bilo, da je večina članov v odboru nasprotovala reformi, saj bi deseterica po novem svoje cilje lahko dosegla zgolj, če bi se strinjala s sprejemom hitrejših postopkov pri procesih odločevanja. Posledično so člani odbora predlagali ukinitve veta, namesto veta pa bi se uveljavilo večinsko glasovanje, razen v primeru občutljivih zadev, kjer bi lahko bili ogroženi nacionalni interesi. To je bil korak v smer, ki je Grki, Danci in Britanci niso odobraval, saj je bil veto eden izmed temeljnih pogojev njihove priključitve v Skupnost. Namesto ukinitve veta so Britanci predlagali, da vsaka država v primeru uporabe poda jasno argumentirano poročilo, ki uporabo veta opravičuje.

Februarja leta 1987 je komisija predlagala sklop reform, ki je vseboval štiri glavne elemente. Prva dva sta se navezovala na financiranje dejavnosti Evropske skupnosti, tretji na celovito reformo CAP in četrti na izdatno vlaganje v sklad za raziskave, transport in okolje ter regionalno pomoč in pomoč pri usposabljanju za delo do leta 1992 (George 1998: 189). Kakor

²¹ Odbor je bil ustanovljen marca leta 1985 in je deloval pod predsedstvom Irca Jamesa Doogea (George 1998: 177).

pričakovano se je Velika Britanija strinjala zgolj s tretjim predlogom, medtem ko so Belgijci (Evropski uniji so predsedovali v prvi polovici leta 1987) s podporo Španije in Portugalske zahtevali, da se paket sprejme v celoti. Bilo je očitno, da dogovor ne bo dosežen vse do volitev v Veliki Britaniji, tako da se je zadeva vlekla vse do sestanka Evropskega sveta junija v Bruslju. Sestanek Evropskega sveta se je znova končal z razočaranjem. Odločitev Margaret Thatcher, da zavrne belgijski osnutek, je med državami članicami sprožila veliko odpora. Nesoglasje z odločitvijo premierke se je čutilo tudi s strani Britancev, saj so verjeli, da Thatcherjeva zavlačuje in bi dogovor lahko bil sprejet brez večjih težav, poleg vsega pa bi »dosega dogovora zelo pripomogla k izboljšanju politike CAP in uveljavitvi proračunske discipline« (George 2004: 190). Margaret Thatcher je svoje stališče zagovarjala vse do decembra leta 1987, ko je v Bruslju presenetljivo sprejela celoten sklop predlogov in s tem dosegla spremembe pri financiranju iz proračuna Evropske skupnosti. Dogovor bi najbrž lahko bil sprejet že prej, v Copenhagenu, če ne že v Bruslju leto pred tem, vendar je pripravljenost Britancev, da sprejemajo in sklepajo posle s podobno vnemo kakor ostale države članice, zmanjšala njihova potreba po zavlačevanju pogajanj.

Četudi je bila Velika Britanija teoretično povsem naklonjena tehnološkemu razvoju Evropske skupnosti, je leta 1986/87 zavrnila predlog financiranja programa za razvoj in raziskave v Evropski skupnosti. Marca leta 1986 so člani Komisije predlagali, naj bo za financiranje sklada namenjenih 10.3 milijonov evropskih obračunskih enot za obdobje petih let. Velika Britanija je sprva imela podporo Francije in Zahodne Nemčije, vendar je Komisija kmalu znižala predlagano vsoto na 6.48 milijonov enot, Britanci pa so vztrajali pri svojem predlogu (4.2 milijonov enot) ne glede na dokaze Komisije, da Velika Britanija za vsak funt, ki ga vloži v razvoj in raziskave Unije, dobi približno 1,25 funta. Britanski minister za informacijsko tehnologijo se je izgovarjal na potratnost Skupnosti in na slabo nadzorovanje denarja, namenjenega v sklad. Britanci so bili bolj navdušeni nad programom EUREKA²². Za to so obstajali trije razlogi:

- a) EUREKA je bila bolj usmerjena v aplikativne raziskovalne programe in ne toliko v temeljne raziskave, ki mogoče ne bi prinesle nobenega rezultata.
- b) Poudarek je bil na zasebnem financiranju programov.

²² European Research Co-ordinating Agency

- c) EUREKA ni bil program Evropske skupnosti, saj je vključeval tudi države, ki niso bile članice Unije, upravljal pa ga je sekretariat, ki ni bil pod nadzorom Komisije.

Naslednje področje, ki kaže odnos Velike Britanije do Evropske skupnosti, je obramba. Kako občutljivo je v resnici to področje, se je izkazalo že s prvim poskusom ustanovitve evropske obrambne skupnosti (EOS) leta 1950. Znano je, da sta Zahodna Evropa in ZDA že zgodovinsko povezani na področju obrambe, čeprav v Evropski uniji obstajajo in so vselej obstajale države, ki nočejo imeti opravka s sistemom obrambne odvisnosti od ZDA, še posebej Irska in Grčija (slednja je pod vodstvom predsednika Papandreoua do NATA zavzela precej kritično držo). Razprava o vojaškem sodelovanju med ZDA in Zahodno Evropo se je začela v letih 1980–82, ko so se Američani ob podpori Evropske skupnosti zoperstavili sovjetski invaziji v Afganistanu.

Revitalizacijo EOS so prvi predlagali Francozi. Leta 1984 je sedem držav Unije skušalo ustvariti skupno vojaško organizacijo, vendar so se Britanci pri sprejemu dogovora obotavljali. Kmalu se je pokazalo, da se Velika Britanija boji predvsem tega, da bi »okrepitev evropske identitete ogrozila povezavo z ZDA« (George 2004: 202).

Izkazalo se je, da je Velika Britanija zaradi svoje neposrednosti obsojena na večno »težavnost« in da je za razliko od držav, katerih predstavniki vljudno protestirajo in izvajajo pritisk nad ostalimi članicami, Margaret Thatcher vselej jasno izrazila svoja nestrinjanja. To pa je Veliko Britanijo dolgo delalo nezaupljivo in težko prilagodljivo partnerico evropskih integracij. Velika Britanija si je »ugled« neprimerne partnerja prislužila z nenehnim zagovarjanjem ZDA, čeprav je svoja stališča branila tudi v sporih, kjer ZDA niso igrale nobene vloge, kakor v primeru sankcij za Južnoafriško Republiko. Zadevo so sprožili na sestanku Evropskega sveta v Haagu, leta 1986, ob otvoritvi pogovorov »avtentičnih voditeljev črnega prebivalstva« (George 2004: 204). Dejstvo, da se Thatcherjeva ni strinjala s celotnim paketom predlaganih sankcij, vključno z ekonomskim pritiskom Skupnosti, ni presenečalo. Britanski predstavnik sir Geoffrey Howe je obiskal JAR z upanjem, da bo ustvaril primerno vzdušje za nadaljevanje pogovorov, vendar se je vrnil brez pravega uspeha. Večina držav članic je bila mnenja, da je na njegovo uspešnost vplivala Margaret Thatcher in njeno nasprotovanje izvedbi sankcij. Kmalu se je izkazalo, da je največji nasprotnik pri uresničevanju sankcij pravzaprav bila Zahodna Nemčija (uvoz premoga naj bi bil izključen iz črne liste, ki jo je pripravila Skupnost). Margaret Thatcher je s svojo zagrizeno borbo za

nacionalne interese svoji državi večkrat prinesla uspeh, vendar se je izkazalo, da je svoj delež dodala tudi k slabemu ugledu Velike Britanije in njeni težavnosti pri interakciji z ostalimi državami članicami.

V obdobju po letu 1989 so v svetu nastopile velike spremembe. Voditelji držav članic Evropske unije so zdaj bolj kakor kadarkoli prej težili k nastanku politične skupnosti. Margaret Thatcher pa je bila drugačnega mnenja. Tekom leta 1989 oziroma 1990 je njeno stališče glede evropskih integracij bilo povsem drugačno kakor stališče preostalih članov Evropske unije; nesprejemljivo je bilo celo za ZDA in nekatere vodilne člane njenega parlamenta. Kljub temu da je bila Margaret Thatcher vselej prepričana, da to, da je drugačnega mnenja kakor vsi ostali, ne pomeni, da nima prav, je bilo njeno razmišljanje v obdobju po hladni vojni začetek konca njene politične kariere.

Volitve za evropski parlament v Veliki Britaniji so bile zaznamovane z notranjimi razprtijami v stranki konservativcev. Na drugi strani pa so se laburisti predstavljali kot zelo homogena, proevropsko usmerjena stranka. Ker so laburisti delovali zelo skladno, so nesoglasja pri konservativcih, ki jih je Margaret Thatcher sprožila z nastopom v Brugesu, prišli še toliko bolj do izraza. Margaret Thatcher so člani stranke očitali, da je njen odnos do Evropske skupnosti nesprejemljiv. Edward Heath je v javnih nastopih navajal, da Margaret Thatcher skuša zavajati britansko javnost z izpostavljanjem tveganj, ki jih prinaša Evropska skupnost. Izpostavil je, da če bo Velika Britanija zadrževala razvoj Evropske unije, bo preostalih enajst držav članic pustilo Veliko Britanijo ob strani kot drugorazredno članico. Kljub temu omenjeni očitki na kampanjo konservativcev niso imeli pomembnejšega vpliva, medtem ko so na drugi strani laburisti izkoriščali vse trenutke šibkosti nasprotnikov, da so še bolj jasno in odločno izpostavljali svojo pozitivno naravnost do Skupnosti. Na volitvah se je izkazalo, da so Britanci v devetdesetih mnogo bolj naklonjeni evropskim integracijam kakor Margaret Thatcher sama. Če so na prejšnjih volitvah, leta 1984, konservativci dobili neprimerno več glasov kakor laburisti, je bila situacija tokrat ravno obratna (padec z 40,8 odstotkov na 34,7 odstotkov).

Kot rezultat poraza na volitvah je Thatcherjeva zavzela mnogo bolj pravno stališče do Evropske skupnosti. Čeprav je še vedno odločno nasprotovala hitri širitvi EMU, je naredila izjemen korak v smeri britanskega članstva v mehanizem deviznega tečaja. Če je Thatcherjeva prej zagotavljala, da se bodo Britanci EMU priključili, ko bo nastopil pravi čas, je sedaj

navedla konkretne pogoje, pri uresničitvi katerih se bo Velika Britanija vključila v mehanizem deviznega tečaja. Navedla je sledeče pogoje: prepoved vseh omejitev kapitalskih transakcij; popolna liberalizacija finančnih storitev; močnejša konkurenčna politika v Evropski uniji; zaprt notranji trg in opazno znižanje omejitev za britansko inflacijo. Ko so se leta 1989 v britanskem tisku pojavijo govorice o goljufijah v evropskem parlamentu, je Margaret Thatcher kljub poročilu lordske zbornice, ki je kritiziralo delo Evropske komisije dovolila, da se zadeva umakne z dnevnega reda v Veliki Britaniji. Po mnenju mnogih opazovalcev je to bila jasna »indikacija, da je nastopila v dogovoru z vlado v imenu dobrih odnosov z ostalo Evropsko skupnostjo« (George 1998: 212).

Na drugi strani pa sta tako Thatcherjeva kakor sama vlada postali zelo sumničavi do teženj Evropske skupnosti, ki je želela razširiti svoje pristojnosti. Margaret Thatcher se je odločila za temeljite analize vseh predlogov, da bi lahko ugotovila, kaj je in kaj ni stvar pristojnosti Skupnosti. Kot posledica te odločitve sta bila zavrnjena dva predloga s strani Evropske skupnosti, ki bi, sprejeta, razširila moč Skupnosti. Prvi se je dotikal razširitve programa jezikovnih šol v Veliki Britaniji. Čeprav bi Velika Britanija od razširitve programa imela velike finančne koristi, je bil predlog s strani vlade zavrnjen s pojasnilom, da Evropska skupnost nima pravne podlage za vmešavanje v politiko poklicnega izobraževanja ali univerzitetnega sektorja nasploh. V drugem primeru je šlo za poskus uvedbe standardizirane nalepke z zdravstvenim opozorilom na škatlice cigaret, ki so se prodajale v Veliki Britaniji. Vlada je navajala, da je po evropski zakonodaji zdravstveno varstvo državljanov stvar vsake posamezne države in ne Evropske skupnosti. Velika Britanija je z argumentiranim nastopom požela podporo v večini držav članic. Kljub omenjeni pozitivni epizodi v obdobju vladavine Margaret Thatcher, pa se je prepad med odločitvami in voljo premierke ter njeno vlado vedno bolj poglobljal. Glavna nesoglasja so nastopila z monetarno unijo, ki je med letoma 1989 in 1990 postala glavna točka pogovorov v Veliki Britaniji in Evropski uniji nasploh; nesoglasja med Veliko Britanijo in Evropsko skupnostjo so na koncu pripomogla k propadu vlade Margaret Thatcher.

Denarna unija je bila posebej pomembna za Francoze, ki so za razliko od Britancev v njenem uspehu videli uspeh svoje monetarne politike. Francozi so do EMU zavzeli pozitivno držo predvsem zaradi koristi, ki bi jo imeli od navezave svojega franka na nemško marko. Nekaj časa je v zraku viselo prepričanje, da je nastanek denarne unije predvsem rezultat nemškega prizadevanja, vendar je kmalu postalo jasno, da so bili Francozi tisti, ki so največkrat prevzeli

pobudo. V tem obdobju je britanska premierka še vedno nasprotovala vključevanju Velike Britanije v mehanizem deviznega tečaja. Podpiral jo je osebni svetovalec Alan Walters, ki je oktobra leta 1989 sprožil odstop kanclerja Nigela Lawsona. Dejstvo je, da mnenje Thatcherjeve o monetarni uniji ni bilo enako mnenju britanske vlade. Kljub temu da je bil britanski tisk kmalu poln špekulacij na račun nesoglasij med premierko in vlado, Thatcherjeva ni odstopala od svojega stališča do ERM. Odstop kanclerja Lawsona ni izboljšal položaja, saj je tudi njegov naslednik, John Major, zagovarjal čimprejšnji vstop v mehanizem deviznega tečaja. Nenazadnje je prišlo do sestanka v Madridu, kjer je Thatcherjeva predstavila pogoje, pod katerimi bo Velika Britanija vstopila v ERM, vendar je bilo že vnaprej jasno, da eden izmed naštetih ciljev (stopnja inflacije) še dolgo ne bo dosežen. Inflacija v Veliki Britaniji ni padala in se ni približevala evropskemu povprečju. S tem, da se Velika Britanija ni vključila v mehanizem deviznega tečaja, je omejila svoje možnosti, da bi igrala konstruktivno vlogo v pogajanjih glede EMU (George 2004: 227). Ko je Jacques Delors objavil svoj predlog o nastanku prave evropske valute, ki bi obstajala ob boku ostalim nacionalnim valutam, je postalo jasno, da se Margaret Thatcher s svojo »antipatijo« do EMU dolgo več ne bo mogla upirati francoski »simpatiji«. John Major se je lotil intenzivne kampanje, v kateri je promoviral skupno evropsko valuto in pri tem dosegal pozitivne rezultate, vendar je kmalu postalo jasno, da preden funt ne bo vključen v ERM, konkretnih premikov v želeno smer ne bo. Majorju je nazadnje le uspelo prepričati Thatcherjevo, da naredi političen premik proti ERM, saj ji je zagotovil, da bo prehod politično škodoval laburistom.

Ne dolgo za tem, na sestanku v Rimu, Thatcherjeva ni mogla skriti razočaranja nad razvojem dogodkov, saj so Italijani izsilili glasovanje o izvršitvi drugega Delorovega načrta napredovanja v EMU. Ko je prišlo do glasovanja, ni bilo dvomov o izidu. Z običajnim rezultatom, 11:1, je bila Margaret Thatcher soočena z zaključkom svoje vladavine.

Na volitvah, ki so sledile, je Thatcherjeva v prvem krogu, kjer so ji do končne zmage zmanjkali štirje glasovi, premagala nasprotnega kandidata Michaela Heseltina z 204: 152. Na pragu drugega kroga so jo strankarski kolegi prepričali, da je edini način, da onemogoči vladavino laburistov ta, da prepusti položaj kolegom iz kabineta. Presenetljivo je Thatcherjeva poslušala nasvet in odstopila.

2. 1. 5 Vlada Johna Majorja, 1990-1997

Dejstvo je, da je bila Margaret Thatcher še preblizu, da bi John Major, ki je konec koncev bil naslednik, ki ga je izbrala sama, uspel vzpostaviti spoštovano in priljubljeno vladavino. Skoraj ves čas vodenja države se je ubadal z notranjepolitičnim razkolom, z gospodarsko neuspešnostjo in »popravljal« vtis, ki ga je za seboj pustila njegova predhodnica.

Glede na to, da je bila Majorjeva priljubljenost zunaj političnih okvirjev izjemna, se je zdelo, da nikoli ni ustvaril primernih pogojev za zgodnje splošne volitve, s pomočjo katerih bi si Major zagotovil podporo ljudstva in utrdil svoj položaj. Po koncu Zalivske vojne, kjer je pridobil na ugledu, so javnomnenjske raziskave kazale visoko priljubljenost premiera v Veliki Britaniji. Kljub temu pa je bil Major previden. Gospodarstvo je v tistem obdobju bilo v recesiji, inflacija je bila visoka, nezaposlenost pa je naraščala. V takšnih okoliščinah se Major ni želel boriti za utrditev položaja in zmago nad laburisti. Ko je pomladi inflacija padla na 6,4 odstotka in jeseni dosegla 4,5 odstotka, je v državi zavel optimizem. Toda kljub pozitivnim obetom je bil gospodarski položaj Velike Britanije v letu 1991 zaskrbljujoč. Majorju je zmanjkovalo časa, zato se je soočil z eno najtežjih britanskih bitk za obstoj na oblasti v povojnem času. S prodorno kampanjo mu je uspelo zmagati v neverjetnih okoliščinah, z zmago pa je iz bližnje okolice odstranil predsednika laburistov Neila Kinnocka, ki ga je kmalu za tem, 18. julija leta 1992, nasledil prejšnji kancler vlade v senci, John Smith. Toda tudi Smith ni dolgo obdržal položaja, čez manj kot dve leti je umrl zaradi srčnega napada. Tako je 21. julija leta 1994 na oblast prišel karizmatični član opozicije, Tony Blair.

Za Majorja bi zmaga na volitvah leta 1992 lahko pomenila nov začetek vodenja konservativne stranke, vendar je njegov glavni problem povzročala nepriljubljenost njegove vlade med ljudstvom. Majorjevi pogledi na politiko so bili precej podobni tistim Thatcherjeve, kar pa nenazadnje, glede na to, da je bil njen naslednik, ni bilo nič čudnega. Kljub vsemu pa je Major ubral svojo pot do iskanja odgovora na vprašanje o Evropski skupnosti, kjer je Margaret Thatcher v zadnjem obdobju svojega vladanja doživela precej porazov. John Major je bil naklonjen reševanju nesoglasij z Evropsko unijo. Zaradi erozije znotraj same stranke je bil Major soočen z negativnimi odzivi javnosti na delovanje vlade. Poslanci so bili obtoženi nemoralnega vedenja in podkupovanja, pojavilo se je nezaupanje v sposobnost vlade, da upravlja državno ekonomijo, ne glede na to, da se je gospodarsko stanje v Veliki Britaniji izboljšalo in je inflacija padla na normalno raven. »V teh okoliščinah bi se Major znašel le, če bi bil močan voditelj, kar pa ni bil«, (George 2004: 237) zato je odstopil s položaja

predsednika stranke. Na volitvah za novega predsednika se je izkazalo, da nadomestni kandidat John Redwood ni dosegel zadostnega števila glasov za zmago in Major je, sicer s skoraj enotretjinsko nezaupnico, ostal na položaju.

V zgodnjem obdobju vladavine je Major ponovno poskušal vzpostaviti spraven ton sodelovanja z državami članicami, ki ga je po letu 1989 z ostrimi napadi na predloge Skupnosti pokvarila Thatcherjeva. Ena izmed sprememb v Majorjevi politiki je bila ustanovitev ZEU²³, ki naj bi delovala kot vez med Evropsko unijo in NATOm. Major je za razliko od Thatcherjeve podpiral nastanek take zveze, ki, kakor se je izrazil Douglas Hurd, »Evropo zavezuje, da bolj kakor doslej skrbi za svojo lastno varnost«. Naslednje prizadevanje je bilo namenjeno obnovitvi odnosov med Angleži in Nemci, ki so bili skrhani še iz časa vladavine Margaret Thatcher. Major je v Bonnu v govoru članom stranke kanclerja Helmuta Kohla (CDU)²⁴ poudaril, da »želi videti Veliko Britanijo tam, kamor spada, v srcu Evrope, sodelujočo s partnerji v skupni gradnji evropske prihodnosti«. V kontekstu napredka na socialnem področju je po prvih pozitivnih zametkih ponovno prišlo do nesoglasja med angleškim ministrom za zaposlovanje Michaelom Howardom in evropskim komisarjem za socialne zadeve Vassom Papandreouem. Ne glede na to, da je Velika Britanija sprejemala dejstvo, da mora program prostega trga biti podkrepjen vsaj z minimalnimi standardi (zdravstvo in varnost pri delu), predlaganimi s strani Evropske skupnosti, se nikakor ni strinjala s posegom Skupnosti v spreminjanje in določanje predpisanega delovnega časa delavcev in njihovih pravic. Ko sta se obe državi, ki sta predsedovali Svetu, najprej Luksemburg in nato še Danska, odločili za glasovanje o socialni tematiki, so Britanci odločno nasprotovali. Ponovno se je zdelo, da Velika Britanija ni spremenila svoje politike in odnosa do Evropske unije ter je spremembi oblasti navkljub ostajala problematični partner.

Za spremembo se je debata na temo politične unije razvijala v pozitivno smer. Osnutek sporazuma v Maastrichtu, ki je bil predstavljen v času luksemburškega predsedovanja aprila leta 1992, je zajemal predlog ustanovitve »treh stebrov«, pri katerih bi EGS predstavljala enega izmed njih. Ostala sta še dva, izmed katerih bi prvi »kril« zunanjo politiko in obrambo, drugi pa notranje zadeve in pravosodje. Kljub vsemu pa ni šlo brez nesoglasij, še posebej pri definiranju nekaterih pojmov, na primer »federalni cilji« Evropske unije. Velika Britanija, ki je z nastankom federacije imela težave že od samega začetka ustanovitve tedaj Evropske skupnosti, je menila, da se besedne zveze drži negativen prizvok. John Major je zahteval

²³ Zahodno evropska unija.

²⁴ Christian Democratic Union.

točno definicijo »federalnih ciljev«, na koncu pa dosegel, da je besedna zveza bila zamenjana z novim opisom: »Ustvarjanje vedno povezane Unije med prebivalci Evrope«.

V nekaterih pogledih je Maastrichtski sporazum manj pomemben korak v razvoju Evropske unije kakor Skupna evropska listina, ki je »napravila odločilen preobrat v načinu odločanja v Skupnosti, ki je težil za večjo učinkovitost integracije« (Zupan 1993: 45) in jo je Thatcherjeva podpisala že leta 1986.

Major se je na domačem političnem terenu znašel v središču napadov evroskeptikov zaradi podpisanega Maastrichtskega sporazuma. Sporazum je sprožil ugibanja o prihodnosti Unije. Evropska javnost je, predvsem v državah, kjer je bila EMU bolj kot ne nepriljubljena (Irska, Danska in tudi Nemčija ter Francija), bila skeptična do uveljavitve skupne denarne valute, ki se je po podpisu sporazuma že risala na obzorju. Delors je napravil napako, ko je poudarjal federalistični značaj sporazuma, medtem ko je Velika Britanija na drugi strani, v času svojega predsedovanja Uniji, skušala igrati na karto privrženosti Evropi in je s pomočjo zunanjega ministra Tristana Garela-Jonesa poudarjala svojo naklonjenost Maastrichtskemu sporazumu ter hkrati opozarjala na škodo v primeru, da le-ta ne bo ratificiran. Kljub temu da je moralo sporazum ratificirati vseh dvanajst držav članic, če so želele, da preide v veljavo, se je po dogodku na Danskem, ko je referendum propadel (50,4 odstotkov : 49,3 odstotkov), večina držav odločila, da nadaljuje z ratifikacijami, kakor da se nič ni zgodilo. Nasprotno je britanski parlament takoj zaključil z ratifikacijskim postopkom, v Franciji pa je predsednik Francois Mitterrand sklical referendum. V Veliki Britaniji so nekateri člani parlamenta ustvarjali pritisk na predsednika vlade Johna Majorja, naj v obdobju predsedovanja Uniji izbojuje ponovna pogajanja in nov začetek ustvarjanja sporazuma. Jasno je, da se je Major zavedal, da so Nemci in Francozi striktno proti podobnim predlogom, zato so sklicali sestanek v Lizboni, kjer so države članice sklenile pregledati evropsko zakonodajo, da ugotovijo, kje so potrebne modifikacije. Sočasno z evropskim političnim bojiščem se je odprlo tudi domače. Margaret Thatcher je javno napadla delo premiera Johna Majorja in izpostavila njegovo podporo Maastrichtskemu sporazumu. Zagotovila je, da v primeru referenduma sporazuma ne bo podprla. Kljub temu da je Major vztrajal pri ratifikaciji sporazuma brez referenduma, so na drugi strani francoski volivci z majhno večino na referendumu podprli sporazum. Zdaj je za Evropo v kontekstu »Maastrichta« obstajal samo še danski problem, ki so se ga politiki lotili na posebnem sestanku Sveta Evrope v Birminghamu. Nazadnje so 4. novembra leta 1992 sporazum ratificirali tudi v britanskem parlamentu.

Kot posledica delne polomije pri ratificiranju Maastrichtskega sporazuma je nastopila črna doba za ERM. Samo dejstvo, da bi Francozi skoraj glasovali proti sporazumu, je vodilo k izgubi zaupanja na finančnih trgih. Medtem ko je John Major nazadoval, je na račun njegovih spodletelih političnih poskusov, glasove pridobivala Margaret Thatcher. Prišlo je do ohladitve odnosov med Veliko Britanijo in Nemčijo, ki so pomembno prispevali k uspehu diplomacije, ki jo je Velika Britanija vodila v Uniji (George 1998: 251).

Tema, kjer Velika Britanija končno ni bila v središču debate, je bila skupna evropska valuta. Zaradi poteka dogajanja v Maastrichtu je bilo povsem nemogoče, da bi Velika Britanija ponovno lahko učinkovito sodelovala v razpravi o EMU. Kljub temu je zavzela konstruktivno vlogo v pripravljanju na njeno uvedbo, predvsem proti naraščajočim zahtevam demokratov, naj vlada preneha z zavračanjem članstva v EMU ali naj izpelje referendum, preden sprejme odločitev o skupni evropski valuti .

Nesoglasje v odnosih med Veliko Britanijo in Evropsko unijo se je povečalo leta 1996 in sicer s pojavom bolezni norih krav ali bovino spongiformno encefalopatijo (BSN)²⁵. Bolezen je bila prisotna predvsem v Veliki Britaniji in manj drugje po Evropi, izvor pa je po mnenju strokovnjakov bil v krmi, ki so jo uporabljali kmetje v Angliji. Vlada je leta 1996 končno priznala, da uživanje okuženega goveda lahko vodi k razvoju Kreutzfeld-Jakobove bolezni (CJD)²⁶ pri ljudeh. Sledila je panična reakcija povsod po Evropi, kjer so nemudoma sprožili prepoved uvoza britanskega goveda, čeprav je bilo tako ravnanje v CAP prepovedano. Kmalu je bila prepoved uvoza britanskega goveda na pobudo Franza Fisherja predlagana za vso Evropo. Predlog sta blokirala dva britanska komisarja, Major pa je zagrozil z blokado vseh odprtih pogajalskih točk medvladnem sodelovanju v Uniji, dokler države ne odpravijo prepovedi uvoza britanskega goveda. Ko je dosegel delno sprostitev trga, je Major obtožil nekatere države članice, da so kršile predhodni dogovor o odpravi blokade uvoza, izkazalo se je, da je imel v mislih Španijo in Nemčijo. Kriza je bila kmalu rešena, vendar se je ponovno poglobilo nezaupanje v Majorjevo vlado.

Ker je bil John Major »vselej razočaran nad ostalimi evropskimi voditelji in njihovimi odločitvami«, še posebej nad nemškim kanclerjem Helmutom Kohlom (George 1998: 273), je bila bolezen norih krav zgolj kaplja čez rob v Majorjevi vladi.

²⁵ Bovine Spongiform Encephalopathy.

²⁶ Creutzfeld-Jakob Disease.

3 VELIKA BRITANIJA IN ZDA

V tretjem delu svoje naloge bom preverjala svojo drugo hipotezo (Velika Britanija je politično bolj naklonjena ZDA kakor Evropi). S pomočjo umestitve ZDA v obdobje po drugi svetovni vojni in zgodovinskega pregleda odnosov med Ameriko in Veliko Britanijo, bom skušala ugotoviti, v katero smer se nagiba otoška država in kakšne so perspektive njene politike.

3.1 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

Po koncu druge svetovne vojne se je ravnotežje sil v svetu spremenilo. Moč nekdanjih velesil je oslabela, saj je vpliv Velike Britanije temeljil predvsem na kolonialnih posestih, ki pa jih je izgubljala. Novi velesili, ZDA in Sovjetska Zveza, sta imeli svoje predstave o ureditvi sveta. ZDA so po koncu druge svetovne vojne izkoristile svojo gospodarsko prednost, večina držav Evrope je ZDA dolgovala velike vsote denarja, kmalu pa so si zagotovili tudi prednost pri izdelavi jedrskega orožja. »Da ZDA zaostrujejo odnos do Sovjetske zveze, je bilo razvidno iz stališč in ravnanj nove Trumanove administracije, v kateri se je vse bolj krepil vpliv privržencev »trde« linije v odnosu do Sovjetske zveze, pa tudi iz sprememb v razpoloženju ameriškega javnega mnenja do nje« (Benko 2000: 280). Seveda je bilo dovolj jasnih signalov, ki so govorili v prid dejstvu, da se pri uveljavljanju svoje premoči Amerika opira na monopol pri atomskem orožju. Eden izmed zglednih primerov te trditve je odločitev Trumanove administracije, da »odvrže atomsko bombo na skoraj vojaško že potolčeno Japonsko, ne da bi o tem obvestila Sovjetsko zvezo« (Benko 2000: 280). Težnjo Amerike po prevladi v svetu, ki se začne že med samo vojno, dobro označi govor ameriškega predsednika Harryja Trumana takoj po napadu na Hirošimo: »Povedati velja, da bomo izšli iz te vojne kot najmočnejša država na svetu, morda celo kot najmočnejša država v zgodovini.«

Nastopilo je obdobje, ki ga je britanski predsednik Winston Churchill označil kot obdobje »ne miru in ne vojne«, t.j. obdobje hladne vojne. V tem obdobju pa je eden izmed najvidnejših ciljev ZDA bil poizkus zasenčiti naraščajoči vpliv Sovjetske zveze tako, da gospodarsko oziroma finančno pomagajo ostalim evropskim državam in tako sklenejo krog zavezništev okoli vzhajajočega sovjetskega komunizma.

Spomladi leta 1945 so se v San Franciscu v ZDA zbrali predstavniki enainpetdesetih držav, ki so se bojevale na strani protifašistične koalicije. Zasnovali so mednarodno telo, generalno skupščino Organizacije Združenih narodov, v kateri so zastopane vse članice s pravico do

enega glasu (Sovjetska zveza je imela tri glasove in sicer Sovjetske zveze, Belorusije in Ukrajine). V namen doslednega nadzora dogajanja v svetu je bil ustanovljen Varnostni svet, ki ga sestavlja pet stalnih držav članic (ZDA, Sovjetska zveza, Velika Britanija, Francija in Kitajska) in vsaka ima pravico do veta. »OZN je skupno voljo uveljavljala s političnimi, gmotnimi (gospodarskimi) in vojaškimi instrumenti. Navkljub takšnim izhodiščem je postala prizorišče merjenja moči velesil, predvsem ZDA in Sovjetske zveze« (Nešović 1994: 154). ZDA so svojo nenaklonjenost Sovjetski zvezi in strah pred njenim vzponom izražale z blokado marsikatero resolucije, podobno je ravnala tudi Sovjetska zveza. Američani so se zavedali, da bi brez natančno domišljene protisovjetske akcije komunizem prehitro napredoval. S povojnim sistemom svetovnega skrbništva – Marshallov plan – (Nešović 1989: 180) so si Američani zagotovili odvisnost držav Evrope od svojega denarja in s tem okoli Sovjetske zveze napravili protikomunistični ščit. Na drugi strani so tudi Sovjeti, kot odgovor na ameriško pomoč Zahodni Evropi, organizirali Svet za vzajemno gospodarsko pomoč, ki pa nikoli ni bil zares uspešen.

4.1.1 VPLIV IN MOČ ZDA V SVETU

Takoj po koncu druge svetovne vojne je svet doživel nov razcvet znanosti in tehnologije. Nova spoznanja so utemeljevala nove vede, industrija se je intenzivno posodabljala. Jeseni leta 1957 so Sovjeti v vesolje izstrelili Sputnik, prvi zemeljski, umetni satelit. Njegova izstrelitev je presenetila Američane, ki so se z Sovjeti borili za prevlado v vesolju. Leta 1969 je ameriška posadka pristala na Luni z vesoljsko posadko Apollo XI. Med Ameriko in Sovjetsko zvezo se je razvila »oboroževalna tekma, ki je pogoltnila veliko denarja«. ZDA je z vlaganjem v vojaško industrijo močno okrepila svoje gospodarstvo, medtem ko je Sovjetska zveza, ki v tekmi ni želela zaostajati, na tak način svoje gospodarstvo povsem izčrpala. Pomembno za premoč Američanov in glavni vzvod njihovega vpliva v svetu je bilo nuklearno orožje, ki so ga ZDA imele že od konca druge svetovne vojne. Pomemben napredek pa so zaradi skokovitega razvoja doživljale na vseh področjih. Narodni bruto dohodek se je v dvajsetih letih (1950–1970) potrojil. Razloge za to kaže iskati v velikem povečanju prebivalstva in hitrem razvoju industrije med hladno vojno. Rast prebivalstva je bila največja sredi petdesetih let, leta 1960 je bil vsak peti Američan mlajši od deset let. Napredovali so v znanosti. Ameriška znanstvenika sta v začetku petdesetih odkrila DNK. Znanstveniki Bellovega instituta v ZDA so se ukvarjali s prvim tranzistorjem, nastanek katerega je kmalu sprožil pojav in razvoj računalnikov. ZDA pa ni prednjačila samo s svojim gospodarskim in

industrijskim razvojem, pač pa je bila celemu svetu vzor tudi kulturno. V drugi polovici petdesetih so med mladimi v Zahodni Evropi, po zgledu Amerike, že prevladovali »džins, puloverji in rokenrol«. Kmalu je vso Evropo zajel »ameriški navdih«, mladina je poslušala njihovo glasbo, prevzela njihovo modo in idole (Nešović 1994: 190-192).

Odnos, ki so ga ZDA ohranjale do Velike Britanije, ki je bila znotraj Evropske skupnosti pomemben most med obema entitetama, se je v obdobju, ko je v Veliko Britanijo na oblast prišel Edward Heath, ohladila. Heath (1970–1974) je bil edini britanski predsednik, ki je po mnenju Henryja Kissingerja ne samo zanemaril znameniti »posebni odnos« (Kissinger 2000: 607) med ZDA in Veliko Britanijo, pač pa je prav degradiral odnose med obema državama (Kissinger 2000: 602).

Prav tako je Amerika do časa, ko je na oblast prišel Gerald R. Ford (1974), razmeroma zadržane odnose ohranjala tudi s preostalo Evropo (z Evropsko skupnostjo), saj se je le-ta posvečala predvsem evropskim integracijam.

V Evropi je vladalo prepričanje, da politika, ki jo Amerika vodi do Srednjega vzhoda, ni najbolj primerna. V javnost je prodrla tudi afera Watergate, ki je zamajala ameriški ugled povsod po svetu. Napetost med Sovjetsko zvezo in ZDA je popuščala, vendar je bilo bolj ali manj jasno, da je iz dvoboja za ravnotežje moči Amerika prišla kot zmagovalec. Glede na dejstvo, da je od obdobja Marshallovega plana minilo že skoraj dvajset let, je bilo jasno, da so si evropske države že povsem opomogle in nadgradile svoja gospodarstva, strah pred Sovjetsko zvezo pa je občutno popuščal.

3.2 VPLIV HLADNE VOJNE NA ODNOSE MED ZDA IN VELIKO BRITANIJO

Medtem ko so po koncu druge svetovne vojne voditelji zmagovitih držav poskušali ponovno vzpostaviti dominanten položaj v svetu, je na drugi strani Evropa začenjala z integracijskimi procesi. Ko je Velika Britanija spoznala, da brez priključitve k evropskim integracijskim procesom v Evropi ne bo igrala pomembne vloge, se je odločila, da se bo priključila šesterici. Na drugi strani pa so se Britanci zavedali svoje odvisnosti od podpore ZDA. Že omenjen posebni odnos, ki sta ga vzpostavili državi, je terjal velika prilagajanja in disciplino, tako na strani prvih kot drugih.

Ko je Edward Heath prevzel položaj novega britanskega predsednika vlade leta 1970, je v odnosih med ZDA in Veliko Britanijo, kot že omenjeno, prišlo do prelomnice. Heathov odločni evrocentrizem je opazno vplival na spremembo razmerja med ZDA in Veliko Britanijo. Nixon se je zavedal, da je Heath prevzel pomembno pobudo pri priključevanju Otoka k evropskim integracijam, zato je kljub zatrdjevanju nasprotnega do Velike Britanije zavzel distanco. Na drugi strani Velika Britanija kot država v občutljivem obdobju priključevanja k Evropski skupnosti ni pričakovala ohladitve odnosov z ZDA.

Kljub temu da je Velika Britanija svojo naklonjenost do ZDA ohranjala tudi ob menjavi vlad in voditeljev, je obstajal strah, da »posebnost« odnosa ne bo trajala večno. Američani so cenili predanost in zavzetost Velike Britanije za ohranjanje odnosov, njihovo sposobno diplomacijo in zanesljivo zavezništvo. Skoraj dve desetletji kasneje (v devetdesetih letih) je bila Velika Britanija daleč največji zaveznik ZDA v Zalivski vojni in prva država zveze NATO, ki je leta 1993 poslala svoje zračne sile v Bosno (Kissinger 1998: 607).

Znano je bilo, da jo Skupnost sama, predvsem pa de Gaulle, ki je že leta 1963 z vetom blokiral njen vstop in jo obtožil preveč prijateljskega odnosa z ZDA, skeptična do njene lojalnosti Združenim državam.

Leta 1974 je prišlo do menjave oblasti v Veliki Britaniji, Franciji in Nemčiji. V Angliji je leta 1974 Edwarda Heatha nasledil Harold Wilson, v Franciji je 2. aprila istega leta umrl predsednik Georges Pompidou, maja pa je vodenje države prevzel Valéry Giscard d'Estaing. Nemčija je 6. maja doživela odstop kanclerja Willyja Brandta, ki ga je nadomestil novi kancler, Helmut Schmidt. Dejstvo je, da so ZDA kmalu dojele, da bo za ponovno vzpostavitev evro-atlantske zveze najboljše, če najprej izboljšajo odnose z Veliko Britanijo

Obdobje po hladni vojni je za odnose med ZDA in Veliko Britanijo najprej pomenilo krizo, vendar ko je Wilson leta 1974 nasledil Heatha, so se odnosi med državama pričeli odvijati na bolje. Izkazalo se je, da je britanski premier velik podpornik atlantskega zavezništva, četudi je bilo večkrat jasno, da se Velika Britanija ne strinja z načini posegov ZDA v mednarodno politiko (na primer vojna v Vietnamu iz časa pred Wilsonom).

Wilson je na oblasti ostal samo dve leti (1974–1976), nato je njegov položaj prevzel Callaghan (1976–1979). Po pričevanju Henryja Kissingerja je slednji s svojo samozavestno politiko ohranil prijateljsko sodelovanje med obema državama. »S svojimi razsodnimi sodbami, mirnimi reakcijami v krizi in s svojim praktičnim umom« (Kissinger 1998: 609), si

je novi britanski voditelj kmalu pridobil zaupanje Američanov in poglobil odnose med ZDA in Veliko Britanijo tudi v obdobju, za odnose med državama tako kritičnem, kot so bila sedemdeseta leta prejšnjega stoletja.

3.3 EVROPA IN BRITANSKI PROAMERIKANIZEM

Podpis Severno-atlantskega zavezništva (NATO pakt) aprila 1949 je formalno zabeležil ameriško zavezanost obrambi Evrope. Cena, ki jo je Zahodna Evropa morala plačati, da so jo ZDA ščitile pred sovjetsko invazijo, je na evropski ekonomiji pustila »ameriški odtis«. To je pomenilo, da se je »Evropa morala trgovsko odpreti in sprejemati mednarodni monetarni sistem, ki je temeljil na dolarju« (George 1998: 6). Od takšnega zavezništva sta imeli koristi obe, take Evropa kakor Amerika, pri čemer je Francija do ZDA in Velike Britanije zaradi prekinitev prizadevanj za Sueški prekop v eni izmed treh izraelsko-arabskih vojn²⁷ gojila veliko zamero. Prelomna točka v odnosih med Francijo in ZDA pa je nastopila, ko je Charles de Gaulle prevzel vodenje države, kjer je odtlej prevladal antiamerikanizem.

Ker sta Velika Britanija in ZDA nadaljevali z ohranjanjem posebnega odnosa, lahko razumemo, kako je anglo-ameriška naveza vplivala na de Gaullov veto na britanski vstop v Evropsko skupnost ob prvi prošnji leta 1963. Velika Britanija je za ščit, s katerim je branila ameriškega zaveznika, v Evropi dostikrat plačala visoko ceno, vendar ni nad ZDA nikdar zares obupala. Vse preveč se je zavedala, da brez ZDA nikoli ne bo sposobna ponovno igrati vodilne vloge v Evropi. Zaradi tega je med celino na drugi strani Atlantika in Evropo gradila most, ki je bil hkrati njeno edino zagotovilo za zunanjepolitični uspeh. Britanci so želeli sodelovati pri vključitvi ZDA v evropski trgovski sistem, vendar ko so ob začetku ustvarjanja evropskih integracij Američani podprli nastanek evropskih integracij so Angleži verjeli, da se le-ti motijo in bili še bolj prepričani, da so Američani sami zase nezmožni uspešnega sodelovanja z Evropo. Velika Britanija ni verjela v nastanek t.i. »tretje sile«, ki bi poleg ZDA in Sovjetske zveze s pomočjo ustanovitve federacije dominirala svetu. Prepričani so bili, da mora biti predvsem varnost Zahodne Evrope in kapitalističnega sveta nesporno v rokah Amerike. To je kmalu postala tudi najbolj značilna in običajna pozicija, ki jo je Velika

²⁷ Leta 1956 so Angleži in Francozi sodelovali v izraelsko-arabski vojni. Šlo je za angleško-francoski poseg zaradi nacionalizacije Sueškega prekopa. Izrael se je moral umakniti s Sinaja, ki ga je zasedel. Leta 1967 so varnostne sile OZN zapustile območje, zato je kmalu prišlo do nove vojne, kjer je Izrael zasedel Jeruzalem, Sueški prekop in Golansko višavje. Na pritisk ZDA leta 1975 so sklenili premirje (prvi campdavidski sporazum), Francija se je predlogu uprla, vendar brezmočno, ker je ZDA podpirala tudi Velika Britanija.

Britanija zavzemala skozi leta nastanka Evropske skupnosti. Glede na britansko imperialno zgodovino, na njeno zgodovinsko in kulturno navezanost na ZDA ter prepričanje, da lahko z novo gospodarsko silo vodi poseben odnos, nihče v Evropski uniji, ne glede na očitke in obsodbe, ki so prodrle v javnost, nikoli ni zares pričakoval česa drugega.

Ker se je v Evropi v devetdesetih letih dvajsetega stoletja javno mnenje pričelo vse bolj nagibati proti ZDA, je vredno preučiti, kje ležijo vzroki. Kompleksni odnosi med Evropo in ZDA so po mnenju profesorja Vladimírja Benka zajemali vprašanja in težave²⁸, kot so na primer: »bojazen Zahodne Evrope, da je za ZDA samo ena od pomembnejših strateških točk, ki bi jo mogle pustiti na cedilu, če bi »vitalni interesi« terjali drugače; bojazen ZDA, da bi Zahodna Evropa sledila nevtralizmu, če bi ji dovolili širši manevrski prostor; zmanjšana stopnja zaupanja zahodnih Evropejcev v ZDA zaradi njihovih načrtov, o katerih zahodnoevropske države niso bile pravočasno ali pa sploh ne obveščene; pa spet očitki ZDA, da Zahodna Evropa ne daje dovolj sredstev za oboroževanje, kljub temu, da so se njene vlade že leta 1980 zavezale, da bodo to storile itn.« (Benko 2000: 350).

3.3.1 ANALIZA AKTUALNIH DOGODKOV

Ker je za preučevanje odnosov med Evropo, ZDA in Veliko Britanijo pomembna tudi sedanjost, sem se odločila, da bom v enem izmed poglavij naloge obravnavala tudi nekaj aktualnih, v svetovnem merilu prelomnih dogodkov.

V luči aktualnih dogodkov pa ni mogoče obravnavati samo terorizma in fizičnih napadov na Evropo, pač pa skozi oči *Pogodbe o ustavi za Evropo* tudi njen politični »neuspeh«.

11. september in vojna v Iraku

11. septembra leta 2001 je ves svet obnemel, ko sta v terorističnem napadu na ZDA v stolpnici Svetovnega trgovinskega centra v New Yorku treščili letali, tretje je strmoglavilo na Pentagon v Washingtonu, četrto pa se je zrušilo v Pennsylvaniji.

²⁸ Obojestransko nezaupanje ima korenine že v obdobju, ko je Amerika postala nesporni voditelj kapitalističnega sveta. Strah pred prodorom komunizma je združil Evropo in Zahod v boju proti Sovjetski zvezi, kljub temu, da so številne evropske države Ameriki »zamerile« hiter napredek v primerjavi s svojo povojno mizerijo (Benko 2000: 350).

Teroristični napad 11. septembra je bil posebnost predvsem v tem, da so bili tarča teroristov objekti na samem ozemlju ZDA, ne pa ameriški objekti nekje izven meja Združenih držav, kot se je to dogajalo pred 11. septembrom leta 2001. Druga posebnost 11. septembra je tudi ta, da so teroristi ranili svetovno velesilo v njeni središči, New York in Washington. Dogodki 11. septembra so predstavljali velik udarec, pravzaprav poraz ameriške politike ter svetovno znanih obveščevalnih in varnostnih služb ZDA. Vse te in še marsikatero druge značilnosti 11. septembra so vplivale tudi na poročanje ameriških medijev in na pritisk administracije nanje, pri čemer se je pogosto pozabljalo na razne demokratične vrednote, kot sta npr. svoboda tiska in svoboda izražanja (Božović, 2003: 91).

Boj proti terorizmu, ki so ga svetovni voditelji napovedali takoj po dogodku, je bil tako povsem pričakovan. ZDA so že v začetku leta 2002 napadle Afganistan, leto kasneje, 20. marca leta 2003, pa se je z letalskimi in raketnimi napadi v Iraku začela druga Zalivska vojna, katere namen je bil razorožitev Iraka, ki naj bi skrival ogromne količine orožja za množično uničenje. Z vojaškega stališča je bila operacija popoln uspeh, saj se je z zavzetjem rojstnega mesta Sadama Huseina Tikrita končala po samo 26 dneh, z relativno majhnimi žrtvami med koalicijskimi silami. Dejstvo je, da je ameriška administracija po 11. septembru za napad in izgubo več kot 3.000 ljudi iz več kot 90 držav, zahtevala odgovore. Veliki pritiski na mednarodno skupnost in OZN so bili podkrepljeni z grožnjami o razpustitvi svetovne organizacije v primeru, da ameriško-britanske vojaške koalicije ne bi podprli pri napadu na Irak. Zaradi pomanjkanja dokazov o obstoju iraškega orožja za množično uničevanje se je ameriška administracija že od samega začetka soočala z velikimi težavami pri dokazovanju svojih trditev. Američani so v boju za podporo t.i. »preventivne vojne« posegali po najrazličnejših diplomatskih sredstvih in (vsaj začasno) spreminjali svojo zunanjo politiko. Namesto značilnih starih zavezništev so tvorili nove, *ad hoc* koalicije, ki so bile na mestu in v skladu z njihovimi potrebami. Sledila je delitev Evrope na tisto, ki Ameriko v vojni proti terorizmu podpira in tisto, ki je ne. Nastal je nepričakovan razdor zavezništva med ZDA in Nemčijo, ki ni presenetil samo Amerike, pač pa ves svet. Nemčija je za razliko od Velike Britanije in Avstrije, ki sta z Ameriko ostali v dobrih odnosih stopila na stran Francozov. Mir, ki so ga ameriški vojaki dosegli v borih 26 dneh, je bilo potrebno tudi vzdrževati in na ruševinah porušenega sistema zgraditi novo, demokratično državo, kar pa je Američanom povzročalo več težav. Hkrati z akcijo za vzpostavitev delovanja ustanov nacionalnega pomena, je potekalo tudi iskanje orožja za množično uničenje. Argument orožja za množično uničenje je s priznanjem vodje ameriških obveščevalcev, Davida Kaya, da v Iraku ni

prepovedanega orožja, in njegovim odstopom s položaja, precej klavrno propadel. Z razkritjem, da v Iraku ni prepovedanega orožja, sta se z valom kritik morali soočiti najprej ameriška in britanska obveščevalna služba, ki pa sta vseskozi vztrajali, da so bila njihova poročila korektna in uravnotežena. Zato se je pritisk kmalu preselil na ameriško administracijo in britansko vlado, ki naj bi poročila obveščevalnih služb obravnavali selektivno, pač glede na tisto, kar jim je v danem trenutku najbolj ustrezalo. Kljub preteklima letoma je 11. september še vedno močno prisoten v vsakdanu Američanov, podpora ameriške javnosti vojni v Iraku pa, ironično, odraz želje po »ameriškem miru« v svetu.

Teroristični napad v Madridu

21. julija leta 2004 je v Madridu v terorističnem bombnem napadu, v vlaku in na železniški postaji, življenje izgubilo 199 ljudi iz enajstih držav, več kot 1400 pa jih je bilo ranjenih. Španski kralj Juan Carlos je napade opisal kot »teroristično surovost, ki je pahnila Španijo v najglobljo žalost«. Časniki pa tragedijo imenujejo kar španski enajsti september. Ker se je teroristični napad zgodil v predvolilnem obdobju, so skoraj vse španske stranke prekinile kampanjo, španska in francoska policija pa sta medtem okrepili nadzor na meji med državama. Varnostni svet ZN je na seji zaprti za javnost sprejel resolucijo, s katero je ostro obsodil teroristične napade v Madridu in hkrati pozval vse članice Evropske skupnosti naj se priključijo akciji iskanja storilcev. Kljub temu, da so oblasti še nekaj časa po terorističnem napadu v Madridu krivdo prenašale na baskovske separatiste, se je kmalu izkazalo, da je napad izvršila Al Kaida. Evropa je bila prestrašena. V določenih državah so takoj po napadu poosttrili varnostne ukrepe, na primer v Italiji in na Poljskem, saj sta obe državi, tako kakor tudi napadena Španija, s svojimi vojniki v Iraku, zaveznici Washingtona (s svojimi vojniki v Iraku).

Eksplodije v Londonu

Štiri eksplozije, ki so julija leta 2005 izbruhnile v Londonu, so se zgodile na podoben način, kakor v Madridu. Po podatkih policije naj bi eksplozije na treh od štirih prizorišč odjeknile v razmaku nekaj sekund. Eksplozije naj bi bile aktivirane daljinsko in s časovnimi sprožilci, v napadu pa je bilo ranjenih več kot 700 ljudi. Zaradi vse pogostejših terorističnih napadov so svetovni voditelji pod vedno večjim pritiskom. Glede na to, da je zadnji dve leti v ospredju islamistična organizacija Al Kaida, so pod največjim pritiskom javnosti ravno države, ki so v

vojni z Irakom na strani ZDA. Kljub temu da je vojna v Iraku Evropo razdelila na dva pola in da koalicija držav, ki se v Iraku bori na ameriški strani, razpada, ameriška vojska glavnega osumljenca za 11. september, Osame bin Ladna, še vedno ni prijela. Mnenja, ki jih ima o vojni v Iraku svetovna javnost, so deljena. Zdi se, da je v tej vojni Evropa na strani opozicije. Drugače kakor njene sosede pa samo Velika Britanija, kakor že večkrat v zgodovini, brani do ZDA in se za razliko od večine ostalih držav ne glede na morebitne slabosti, ki jih takšno zavezništvo prinaša, tudi obnaša zavezniško.

Iskanje »Osame bin Ladna« še ni končano, kakor tudi ni videti konca novim terorističnim napadom, ki grozijo svetu. Evropa je enotna v boju proti terorizmu, čeprav vse članice ne podpirajo ZDA v njihovem načinu boja.

Pogodba o ustavi za Evropo

Aktualna evropska Ustavna pogodba podobno kakor ameriška demokratična federacija pred dobrimi dvesto leti predstavlja novost brez precedensa oziroma neke vrste družbenopolitični eksperiment in šele napoveduje novo politično ureditev evropske celine. Pogodba o ustavi za Evropo ni nastala čez noč. Je plod dolgotrajnih priprav in intenzivnega razmisleka, v katerem so sodelovale vse države članice. Že leta 2000 so se visoki predstavniki držav članic v Nici dogovorili, da bo ob sprejetju zadnje deseterice pridruženih članic v strukturi evropskega delovanja potrebno veliko sprememb. Da bi zagotovili kontinuirano skladno delovanje med državami članicami, so sprejeli deklaracijo, ki je članice zavezala k razmisleku o prihodnosti Evropske Unije. Točke razmisleka naj bi bile predvsem: razmejitev pristojnosti in odgovornost med institucijami Evropske unije in državami članicami; status listine Unije o temeljnih pravicah; poenostavitev pogodb o Evropski uniji; vloga nacionalnih parlamentov v institucionalni zgradbi Evropske unije. Ustanovljena je bila Konvencija pod vodstvom Francoza Giscarda d'Estainga, naloga le-te pa je bila poiskati ključna vprašanja v kontekstu prihodnosti Evropske unije in najti optimalne odgovore. Po več kot enoletnem zasedanju so dosegli soglasje o osnutku pogodbe. 18. julija leta 2004 je bil dosežen sporazum, ki je odprl vrata za podpisovanje Pogodbe o ustavi za Evropo; pogodba je bila podpisana 29. oktobra leta 2004 v Rimu, vendar jo je bilo pred začetkom veljave potrebno poslati v ratifikacijo vsakemu posameznemu nacionalnemu parlamentu. Način ratifikacije se je razlikoval iz države v državo, nekatere so se odločile za razpis referendumov, druge so ratifikacijo izpeljale z glasovanjem v parlamentu. Pogodba o ustavi za Evropo je nezaupnico najprej doživela v eni

izmed držav ustanoviteljic Evropske unije, v Franciji. Po podatkih francoskega notranjega ministrstva je za sprejetje ustave glasovalo 44, proti pa 56 odstotka volivcev. Francija je k negativnemu rezultatu povlekla tudi Nizozemsko in Nemčijo, Velika Britanija pa je referendum o ustavi zamrznil. Najpogostejši argument, s katerim se pojasnjuje zadržanost ali odklonilno stališče vladajočih do ratifikacije Ustavne pogodbe, je omejevanje suverenosti, ki naj bi ga prinašala Ustavna pogodba za nacionalne države članice Evropske unije (primer Poljske, Češke). Glede na negativen odziv nekaterih držav na evropsko Ustavno pogodbo pa v javnost ponovno vse bolj prodirajo vprašanja o evropski identiteti in evropskem državljanstvu. V tem kontekstu ni mogoče spregledati realnosti, ki pravi, da so se »identitete evropskih narodov oblikovale v stoletja dolgem procesu, zato bi bilo iluzorno pričakovati, da lahko evropska identiteta nastane kot plod tehnokratske volje« (Toplak 2003: 127). »Evropski uniji manjka predvsem predmoderna preteklost - »predzgodovina«, ki bi ji dala emocionalno težo in zgodovinsko globino. Brez skupnih spominov in pomenov, skupnih simbolov in mitov, svetišč, obredov in spomenikov, če izvzamem grenke pomnike nedavnega holokavsta, kdo se bo v globini svojega bitja počutil Evropejca in kdo se bo voljno žrtvoval za tako abstrakten ideal? Z eno besedo: kdo bi umrl za Evropo?» (Mikkeli v Toplak 2003: 127).

4.3.2 PERSPEKTIVE: ZDA IN VELIKA BRITANIJA

V luči prihodnjih odnosov med ZDA in Veliko Britanijo se zdi uvodoma pomembno omeniti britansko predsedstvo evropski petindvajseterici, ki se je za obdobje šestih mesecev začelo s 1. julijem tega leta. Ne glede na to, da je predsednik vlade Tony Blair predsedovanje Unije prevzel v zelo težavnem času, sploh če upoštevamo zaposlenost britanske diplomacije s terorizmom v Veliki Britaniji, to ne pomeni, da ne bo poskušal uspešno braniti interesov Velike Britanije in pomiriti strasti do prekoatlantske zaveznice, Amerike. Brez dvomov bodo še naprej v ospredju pogajanja o evropskem proračunu za obdobje 2007–2013 (Demokracija, 7. julij 2005), ki je z vidika gospodarskega napredovanja Unije po zavrnitvi Pogodbe o ustavi za Evropo postal še posebej občutljiva tema. Že zdaj pa je jasno, da bo Blair, ki ga mnogi, še posebej francoski predsednik Jacques Chirac, vidijo kot moškega dvojnika Margaret Thatcher, proračun podprl le, če bo evropska petindvajseterica hkrati začela tudi temeljite reforme evropskega kmetijstva. Velika Britanija bi se ob prerazporeditvi sredstev za kmetijstvo bila pripravljena odpovedati rabatu; v primeru prerazporeditve subvencij bo glavni problem najbrž povzročala Francija, ki je tudi največja prejemnica sredstev iz kmetijskega proračuna. Dejstvo

je, da evropski proračun najbolj »muči« nove članice Evropske unije²⁹, zato je pričakovati, da bo Blair skušal navezati sodelovanje s tistimi članicami, za katere je rešitev proračunskega vprašanja prioritetenega pomena. London se bo intenzivno ukvarjal tudi z novimi širitvami Evropske unije, saj so pritiski, ki jih na Unijo izvaja kandidatka Turčija, vse večji. Glede na to, da se javno mnenje v Veliki Britaniji vse bolj nagiba v prid tistim, ki nasprotujejo priključitvi te države v Skupnost, se v javnosti pojavljajo tudi razmišljanja o referendumu za vstop Turčije v Evropsko unijo. Britansko predsedovanje Evropski Uniji bo vsekakor pod drobnogledom, mnoge predvsem zanima, kako bo Blair, ki kakor večina britanskih premierov ni poznan kot človek kompromisov, preživel šest mesecev prilagajanj in iskanja srednje poti. Še posebej vznemirljen je francoski predsednik Chirac, ki ga skrbi francosko kmetijstvo.

Na drugi strani ZDA čaka naporno obdobje vzpostavljanja korektnih odnosov z državami Evropske unije, ki so se zaradi ameriške politike na Bližnjem in Srednjem Vzhodu od prekoatlantske zaveznice razmeroma oddaljile. Vojna v Iraku je, kakor že večkrat omenjeno, v Evropi sprožila delitev javnega mnenja na tiste, ki jo podpirajo in tiste, ki so odločno proti. Dejansko bi med sodobno vojno, ki bi konec koncev morala združevati, saj gre za skupen boj proti terorizmu, in vojno v Vietnamu³⁰, v kateri so Američani sodelovali nekaj deset let nazaj, vsaj v luči javnega mnenja, lahko potegnili paralele. Ne glede na kritike in rezultat vietnamske vojne so ZDA skoraj dve desetletji Južnemu Vietnamu nudile podporo. Veliki načrti so, kakor v primeru Iraka (op. p.), ZDA pripeljali v vojno, izčrpanost pa jo je prisilila k odhodu (Kissinger 2000: 463). Kako se bo končala vojna v Iraku, ni znano. Vojne kot take je bilo konec po 26 dneh, mir še vedno ni vzpostavljen. V luči perspektiv je pričakovati, da bodo Britanci zavezniki Združenih držav v obdobju, ko predsedujejo Evropski uniji, sicer zaposleni z delovanjem Unije, vendar hkrati kot začasni vodilni lahko pomembno prispevali k normalizaciji razmer v Iraku. Pričakovati je, da bodo ponovno postavili v ospredje svojo vlogo posrednika in graditelja mostu med močno, a rahlo razbito Evropo in njej odtujeno Ameriko.

²⁹ Ciper, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Madžarska, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija

³⁰ Po nastanku južnega in severnega Vietnama leta 1954 je v Južnem oblast prevzela desničarska hunta, ki je nasprotovala komunistični oblasti v Severnem Vietnamu. Južni Vietnam je postal bojišče hladne vojne, kjer sta si stala nasproti Južni Vietnam, ki je bil življenjsko odvisen od ameriške pomoči, in Severni Vietnam, s podporo Sovjetske zveze. Leta 1976 sta se oba Vietnama združila v enotno državo. Vojna v Vietnamu je trajala 14 let (od leta 1961 do leta 1975) in je terjala ogromno žrtev tako na eni kot na drugi strani.

SKLEP

V prvih **dveh** delih naloge sem preučevala predvsem zgodovinsko ozadje Velike Britanije in njeno umestitev v evropski prostor. Zanimalo me je, kakšen je bil njen odnos do preostalih držav Evrope pred drugo svetovno vojno. Analizirala sem razvoj vladnih politik od obdobja pred in po vstopu Velike Britanije v Evropsko skupnost, sledil pa je pregled delovanja vseh vlad, ki so se v Veliki Britaniji zvrstile od leta 1974 do 1997. Ker nobenemu izmed petih v nalogi omenjenih predsednikov vlade, v obdobju od 1945 do 1997 britanskega ljudstva ni uspelo prepričati v pozitivnost »evropskosti«, pač pa so v Skupnosti videli zgolj neko politično nujo, je Velika Britanija vse do Majorjeve vlade in tudi pod njo ostajala neprilagodljiva in nezaupljiva. Ne preseneča, da Wilson, Callaghan in Thatcherjeva s svojo nenaklonjenostjo povezovanju v evropske integracije niso pomembneje pripomogli k sprostitvi napetosti med Veliko Britanijo in Evropsko skupnostjo, se pa lahko vprašamo, ali sploh obstaja voditelj, ki lahko ljudstvo, *a priori* naklonjeno imperializmu in evropski, če ne svetovni prevladi, z dovolj samozavesti in negativnega odnosa do držav Evrope, popelje v taisto Skupnost, kjer se povrhu odreče še delu svoje, za Britance tako pomembne, suverenosti. Zgoraj omenjeno dejstvo postane toliko bolj izrazito, če se vrnemo v leto nastanka prve Evropske skupnosti za premog in jeklo (1951), ko je Velika Britanija precej vehementno zavrnila prvi poizkus združevanja Evrope in pri tem vztrajala tudi šest let kasneje, ko se je Skupnost razširila še na Evropsko skupnost za jedrsko energijo in Evropsko gospodarsko skupnost. Velika Britanija je bila prepričana, da prenos suverenosti, ki ga je zahtevala nadnacionalna država, ni mogel pozitivno vplivati na razvoj britanskega gospodarstva in pripomoči k njeni ponovni uveljavitvi v svetu. Anglija je postala prvi opazovalec in kasneje pozni potnik na evropski integracijski barki na poti iz ESPJ proti Maastrichtu. Kritiki in britanski policy analitiki so trdili, da je britanska »nezaupljivost« preprosto posledica specifične zgodovinske tradicije. Le-ta pa je Veliki Britaniji že ves čas nastajanja evropskih integracij povzročala velike težave. Za razliko od Francije, ki je od vsega začetka zagovarjala federalizem, je Velika Britanija do evropskih integracij zavzela popolnoma nasprotno stališče in se ji je francoska predstava »združene Evrope« zdela povsem nesprejemljiva. Tako je francoski zunanji minister in eden izmed »očetov« evropske integracije Robert Schuman, leta 1950 v eseju *Za Evropo (Pour l'Europe)* z besedami :« ...brez Nemčije kakor tudi brez Francije bi bilo nemogoče zgraditi Evropo. Anglija bo privolila v pridružitvev Evropi samo pod prisilo dogodkov...«, povzel realnost britanske države do evropskega integracijskega procesa.

Kljub temu da je prva hipoteza (**Velika Britanija se v odnosu do Evropske skupnosti pojavlja kot težko prilagodljiv in nezaupljiv partner**), katere resničnost sem preverjala v prvih treh delih svoje diplomske naloge, potrjena, lahko dodam, da sem tekom raziskovanja opazila ne samo, da je v zadnjih letih Majorjeve vlade prišlo do spremembe v načinu komuniciranja med Veliko Britanijo in ostalimi članicami Evropske unije, pač pa sem bolje razumela Veliko Britanijo, saj se v marsikaterem pogledu izkaže, da je britanska »težavnost« zgolj stvar dojemanja ostalih držav članic in njihovih teženj k uresničitvi nacionalnih interesov. K utemeljitvi zagovarjanja premika Velike Britanije v smer »manj težavnih« sodijo naslednje ugotovitve:

- a. Pomemben prispevek na poti k izboljšanju odnosov med Veliko Britanijo in državami članicami so sprožile nekatere okoliščine, kot je na primer zrahljana vez med Nemčijo in Francijo v devetdesetih letih (v primeru posredovanja Unije v Jugoslaviji), kar je Velika Britanija znala izkoristiti in se je v pravem trenutku postavila bodisi na eno ali drugo stran;
- b. pomemben doprinos k izboljšanju odnosov je prinesla priključitev mediteranskih držav k Uniji. Španija in Portugalska sta v svoj prid izkoristili proračunske prihodke, kar je v Uniji sprožilo nastanek novih zavezništov, pri čemer se je Velika Britanija postavila na stran starejših članic kot npr. Nemcev, Francozov, Dancev, Nizozemcev, Belgijcev in Luksemburžanov;
- c. spremembe v komunikaciji med Veliko Britanijo in Evropsko Unijo lahko označimo tudi kot posledico sprememb v notranjepolitični ureditvi Velike Britanije in domačem britanskem okolju ter znotraj Unije same.

Pozitivnim spremembam in premikom v odnosih z državami članicami navkljub, pa je dejstev, ki pričajo o britanski nezaupljivosti še vedno dovolj, da zastavljene hipoteze ne morem ovreči. *Zakaj Velika Britanija ostaja neprilagojen partner?* Z gledišča že zgoraj omenjenega zgodovinsko pogojenega prezira, ki ga je Velika Britanija v glavnem čutila do Evrope, je k poslabšanju odnosov pripomogla še francosko-nemška naveza, ki se je tekom britanskega članstva še neprenehoma krepila. Kljub temu da se javno mnenje in odnos britanskega prebivalstva s časom premika na bolje, še posebej pri mladih volivcih, ki v Evropi vidijo predvsem nove priložnosti, je za vse obravnavane predsednike britanskih vlad slaba podpora evropskih politik na domačem terenu predstavljala velik problem. Večkrat se je izkazalo, da je ljudstvo zahtevalo »trdo« linijo pogajanj, ne glede na rezultate in posledično

stigma »težavnosti«, ki jo je država dobila, ko se je borila za svoje interese. Poleg notranjih razprtij so nezadovoljstvo med prebivalstvom podžigali še ekonomski problemi, s katerimi se je Velika Britanija soočala precejšnje obdobje svojega članstva v Uniji. Ne glede na to, da so posamezni predsedniki vlade, kot na primer Callaghan, večino krivde skušali prestaviti na priključitev k (takrat še) Skupnosti, je Velika Britanija za gospodarsko recesijo terjala odgovore. Unija je nekaj teh dejansko tudi ponujala.

Še posebej se je zapletlo pri prispevkih Velike Britanije v evropski proračun, saj CAP, edina skupna politika Unije, ki je obstajala, ko se je šesterici priključila Velika Britanija (George 1998: 277), državi ni pretirano koristila; Velika Britanija je še vedno veliko poslovala z državami izven same Unije. Naslednja stvar, ki je motila prebivalstvo, uradnike in same politike je, da je Velika Britanija v času članstva v Skupnosti zelo hitro postala precej odvisna od poslovanja z državami Evropske skupnosti. Kljub 50-odstotnemu deležu trgovanja znotraj same Skupnosti, je primerjalno gledano Velika Britanija še vedno zaostajala za ostalimi državami članicami. V osemdesetih letih je nemško gospodarstvo napredovalo, odnosi Nemčije z ZDA pa so v gospodarskem smislu s prvega mesta izrinili celo Veliko Britanijo, ki pa je tudi temu dejstvu navkljub ostala bližji trgovski partner z zaveznico Ameriko kakor z ostalimi državami Evropske skupnosti. To pa je dejstvo, ki je Skupnost ves čas motilo (in jo še moti) in zaradi katerega je poglobljala že zgodovinsko de Gaullovo nezaupanje v britansko lojalnost Evropi. Naslednji problem se je pojavil z *acquis communautaire* Evropske Unije, ki ga Velika Britanija nikoli ni znala uveljaviti. Tako politiki kot uradniki so imeli težave s predstavitvijo nacionalnih interesov na način, da se le-ti niso izkazali za nasprotno interesom Skupnosti. Kljub trudu, opaznem tudi pri »železni lady«, so Britance vselej slej ko prej doleteli očitki o zavlačevanju, neprilagodljivosti in oteževanju sicer enostavnih dogovorov.

Ne glede na to, da v **tretjem delu** svoje naloge preučujem hipotezo, ki govori o britanski naklonjenosti ameriški politiki (**Velika Britanija je politično bolj naklonjena ZDA kakor Evropi**), ki jo tudi potrjujem, je skozi analizo aktualnih dogodkov in obravnavanih perspektiv mogoče priti do še enega očitnega sklepa – meddržavni odnosi v svetu so v resni krizi. Na eni strani se kot velesila povojnega obdobja in velikan sodobnega sveta Amerika od leta 2001 bojuje s terorizmom, medtem ko na drugi strani, »združena Evropa«, rahlo pretresena zaradi nezaupnic, ki jih evropsko prebivalstvo namenja predvsem njenim ustavnim dokumentom, ne ve, kako bi kot nadnacionalna entiteta z ZDA sodelovala v boju proti terorizmu, namesto oklevala med zavezništvom in tistim, kar Američani vidijo kot »izdajo«. Spet drugi pogled na zadevo govori v prid dejstvu, da Amerika očitno ni pripravljena na novo resnico, namreč, njen

hegemonski položaj se počasi seseda, medtem ko »združena Evropa« na drugi strani razmišlja oportunistično.

Izvor prvih nesoglasij med povojno Evropo in ZDA izvira iz sedemdesetih let, ko so ZDA doživele pravi gospodarski šok, saj sta njeno produktivnost počasi začeli loviti tako Japonska kot Zahodna Evropa. Hkrati se je Amerika soočala z ostrimi kritikami držav zaveznic, ki same k izboljšanju položaja, v katerem se je znašla, ničesar niso prispevale.

Dejstvo, da Evropa Ameriki danes zameri hegemonski položaj in egoistično politiko urejanja sveta po svoje, je mogoče razumeti in hkrati nemogoče spregledati. Tekom let se je med Evropo in ZDA razvil kompleks zavezništva, opozicij in tihih navez med državami, ki so bolj ali manj nihale v skladu z interesi, ki so jih kot posameznice imele v potencialnih sporih.

V sklepnem delu svoje diplomske naloge bom potrjeno hipotezo - Velika Britanija je politično bolj naklonjena ZDA kot Evropi - nadgradila z empiričnim dokazom. Po več kot petdesetih letih relativno dobrih odnosov, ki sta jih ZDA in Evropa vzpostavili takoj po vojni, Velika Britanija še vedno velja za zvesto zaveznico ZDA. Ne glede na krizo v odnosih, ki se je pojavila v obdobju Heathove vladavine na eni in Nixonove na drugi strani, sta državi ostali zaveznici tudi v najtežjih trenutkih dvajsetega oz. enaindvajsetega stoletja. Velika Britanija je bila prva, ki se je v primeru posredovanja Amerike v Bosni odzvala na ameriško pobudo, kakor je deset in več let kasneje prva, ki ji stoji ob strani v Iraku. Velika Britanija v sodelovanju z ZDA vidi določene koristi, drži pa tudi, da pod drobnogledom stvari dobijo drugo podobo. Medtem ko je posebni odnos, ki ga je Velika Britanija vodila z ZDA, vzpostavila že takoj po vojni, se je Velika Britanija Evropski uniji (takrat še Skupnosti) priključila šele leta 1972.

Na tem mestu lahko dodam, da se prva hipoteza, ki govori o težavnosti in nezaupljivosti Britancev v kontekstu priključevanja k evropskim integracijam, in druga, ki zagovarja dejstvo, da so Britanci bolj naklonjeni ameriški kakor evropski politiki, križata. Del t.i. »partnerske težavnosti« Velike Britanije je nedvomno posledica dejstva, da so Otočani od nekdaj bolj naklonjeni sodelovanju z Ameriko kakor Evropo.

LITERATURA

Knjižni viri:

1. Andor, David (2004), *Vpliv ZDA na evropsko integracijo*, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
2. Ball, S. J. (1998), *The Cold War: An International History, 1947–1991*. London: Arnold.
3. Božović, Maja (2003), *Teroristični napad na svetovni trgovinski center in začetek vojne v Afganistanu skozi oči New York Timesa*, magistrsko delo. Ljubljana: FDV.
4. Bučar, Bojko. Šabič, Zlatko. Brglez, Milan (2002), *Navodila za pisanje seminarske naloge in diplomska dela*. Ljubljana: FDV.
5. Benko, V. (2000), *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
6. Callaghan, James (1987), *Time and Chance*. London.
7. Center Evropa (2002), *Evropska Unija na kratko*. Ljubljana: Delegacija Evropske komisije v Sloveniji.
8. Den Boer, Pim. Bugge, Peter (1993), *The History of the Idea of Europe*. The Open University.
9. George, Stephen (1998), *An Awkward Partner*. Oxford University Press.
10. Gill, Stephen (1990) *American Hegemony and the Trilateral Commission*. New York: Cambridge University Press.
11. Goldstein, W. (1992/93), *Europe after Maastricht*, Foreign Affairs Winter 1993/93.
12. Hafner Fink, Danica. Cox, Terry (1996), *Into Europe: Perspectives from Britain and Slovenia*. Ljubljana: FDV.
13. Hobsbawm, Eric (1994) *The Age of Extremes*. London: Abacus.
14. Hobsbawm, Eric (2003), *Interesting Times*. London: Abacus.
15. Jenkins, Peter (1988), *Mrs. Thatcher's Revolution*. Harvard University Press.
16. Ješovnik, P. (2000), *Evropska unija*. Koper: Visoka šola za management v Kopru.
17. Kissinger, Henry (1999), *Years of Renewal*. New York: Simon&Schuster.
18. Krkač, Adam (2003), *Machiavelli in EU*, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.

19. Lah, Urška (2003), *Odnosi med Nemčijo in ZDA v letih 1945–1955*, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
20. Lipušček, Uroš (2003), *Ave Wilson*. Ljubljana: Sophia.
21. Lively, J. Lively, A. (1997), *Demokracija v Britaniji*, Ljubljana: DZS.
22. Masle, Blaž (2004), *Pozicioniranje EU v odnosu do ZDA: civilizacijski in zunanje-politični vidiki*, diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
23. Moussis, Nicholas (2003), *Guide to European Policies*. European Study Service.
24. Nešović, Branimir. Prunk, Janko (1994) *20. stoletje*. Ljubljana: DZS.
25. Phillips, A.L. (2000), *Power and Influence after the Cold War*. Lanham: Rowman & Littlefield publishers.
26. Simoniti, Iztok (1989), *Evropa 1992: razprave, eseji, dokumenti*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
27. Statler, Jocelyn (1979), *British Foreign Policy to 1985: The European Monetary system: From Conception to Birth*, International Affairs, 55.
28. Talbot, Ross B. (1977), *The European Community's Regional Fund*. Oxford.
29. Thompson, Helen (1996), *The British Conservative Government and the European Exchange Rate Mechanism, 1979–1994*. Pinter.
30. Toplak, Cirila (2003), *Združene države Evrope: Zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: FDV.
31. Zupan, Borut (1993), *Evropska skupnost na prehodu v EU*. Ljubljana: CMSR.

Elektronski viri:

1. Arnes (2005), *Vojna v Vietnamu*. Dostopno na <http://www2.arnes.si/~gngjvege1s/TIMKO/t0001/prolenarci/tine.html> (24. avgust 2005)
2. Burja, Andreja (2005), *Terorizem: Dr. Bogomil Ferfila*. Dostopno na <http://www.siol.net/dogodki/terorizem/> (22. julij 2005).
3. British politics page (2005), *About John Major*. Dostopno na <http://www.johnmajor.co.uk/> (23. avgust 2005)
4. Decock, G. Sedmak, M. (2005), *Kaj morajo vedeti starejši ljudje o novi evropski ustavi?* Dostopno na <http://www.age-platform.org/> (23. julij 2005).
5. Directgov (2005), *Prime Minister in History*. Dostopno na <http://www.number-10.gov.uk/output/Page125.asp> (22. avgust 2005)
6. Državni portal Republike Slovenije (2005), *Evropska monetarna unija*. Dostopno na <http://e-uprava.gov.si/e-uprava/zivljenjskeSituacijeStran.euprava?dogodek.id=12190> (24. avgust 2005)
7. Evropska centralna banka (2005), *Mejniki v evropskem združevanju*. Dostopno na <http://www.ecb.int/ecb/history/emu/html/index.sl.html#stage1> (24. avgust 2005)
8. Evropska unija (2005), *Začela je veljati Pogodba iz Nice*. Dostopno na http://www.evropska-unija.si/?p=103&datum_novica=20030203 (22. avgust 2005)
9. Leksikon evropskih integracija (2005), *Evropski monetarni sistem*. Dostopno na http://www.mfa.gov.yu/Srpski/spopol/Multilateral/Leksikon/Evropski_monetarni_sistem.htm (24. avgust 2005)
10. RTV SLO (2005), *Francozi zavrnil evropsko ustavo*. Dostopno na http://www.rtvlo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=77740#fromE (29. maj 2005)

11. RTV SLO (2005), *Vajeti EU-ja v rokah Velike Britanije*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=81069 (1. julij 2005)
12. RTV SLO (2005), *Eksplozije v Londonu odjeknile istočasno*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=2&c_id=81842#fromE (22. julij 2005).
13. RTV SLO (2005), *Zgodovina EU*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1120555430&tokens=ustava%20EU (22. avgust 2005)
14. RTV SLO (2005), *Finci proti vstopu Turčije v EU*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=85835 (22. avgust 2005)
15. RTV SLO (2005), *Finančna perspektiva pretrd oreh*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=16&c_id=79146#fromE (20. junij 2005)
16. RTV SLO (2005), *Intervju: dr. Janko Prunk, zgodovinar*. Dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rtvchat&op=chat&func=read&c_id=70&tokens=ustava%20EU (20. maj 2005)
17. Siol (2005), *Irak med osvoboditvijo in terorizmom*. Dostopno na http://www.siol.net/dogodki/terorizem/default.asp?page_id=1020&article_id=138102004032315033084 (22. julij 2005).
18. Siol (2005), *Al Kaida v Evropi?* Dostopno na http://www.siol.net/dogodki/terorizem/default.asp?site_id=138&page_id=1020&article_id=138102004031216235784 (23. julij 2005).

19. Vladni portal z informacijami o življenju v Evropski uniji (2005). *O čem govori Lizbonska strategija?* Dostopno na <http://evropa.gov.si/evropomocnik/question/971-103/> (24. avgust 2005)

20. Vietnampix (2005), *The Vietnam war*. Dostopno na <http://www.vietnampix.com/intro.htm> (23. avgust 2005)